ווייל באַזיגן זיין געגנער. און פאַראַלן נעמען זיך זייער גוט אויס ווען זיי ווערן אַרויסגעזאָגט מיט פאַרגלאַצטע אויגן . . . און איבערגעטריבענע העלדישקייט ווירקן פונקט אַזוי פּערווערז ווי איבערגעטריבענע שונד! פאַרן עסטעטישן מענטש, פונקט ווי פאַר דעם וואָס האָט אַ נאַטירלעך גערעכטיקייטס־געפיל ווירקט דאָס ערשטע ווי דאָס לעצטע עקלדיק.

עכטע קולטור איז נישט סענטימענטאַל, איז נישט איבערגעטריבן — עכטע קולטור איז נאַטור־געזעץ! שאַפנדיקע קולטור איז נישט באַלאַנסירן, איז נישט קיין „פוסח על שתי הסעופים“. שאַפנדיקע קולטור איז דער בילאַנס פונם פאָלק — זייער האָב און גוטס!

און קולטור־אַרבעט איז צו באַשיצן און באַהיטן, סדרן און קולטיווירן — זיינען די „גדרים“ און „סיג׳ן“ אַרום דעם גייסטיקן שאַפן, אַז די „שעלים המחבלים את הכרמים“, זאָל דאָס געשאַפענע נישט צעשטערן . . . קולטור־אַרבעט איז נישט געמאַכטע רחמנות־געפיל אָדער געקינסלטער „סעקס־אַפּיל“ (דאָס איז גוט פאַר קברות־בלעטלעך און אַפּיל־אויפרופן! . . .). קולטור איז אַ קאַמף נישט פאַר דער מאַכט — עס איז די מאַכט פאַר דער ווייטערער עקזיסטענץ, די פּאַטענץ פון געפאַלענע העלדן אומגעקומענע קדושים, וואָס מיט זייער מסירת־נפשדיקן טויט פאַרטאָפּלט דעם כוח פונם פאָלק — ס׳איז די צערשטערטע קראַפט וואָס ווירקט מאַטאַריש! ס׳איז דער פּירות־טראָגנדיקער בוים, וואָס ביים פאַרפוילט ווערן שוין, ביים צעשיטן זיך, לייכט ער אין דער פינסטערניש . . .

א. נ. ש.

מיטטיילונגען איבער די קומענדיקע שבת-נאכמיטאגס

(אין גרענד־פּאַליי, קאַמערשל רויד, 3 נאָכמיטאָג)

שבת, דעם 6־טן יאַנואַר, דער ערשטער נאָכמיטאָג פון נייעם יאָר געווידמעט אונזערע קלאַסיקער מענדעלען, פּרצן און שלום־עליכמן.

שבת, דעם 13־טן, וועט דאָראַ דימענט, פעלאַ פעלד און י. ביעטש, פאַרלייענען פון שלום אַש, אברהם רייזין און הערש דוד נאָמבערג.

שבת, דעם 20־טן, געווידמעט דעם יידישן שאַפן אין ענגלאַנד: אהרן גאָלדבערג וועט ריידן איבער דר. זאַלקינד, מ. מינדל איבער אסתר קרייטמאַנס ראָמאַנען, י. ביעטש איבער יוסף הלל לעווי.

שבת, דעם 27־טן, אַ „שבת שירה“ און „חמשה־עשר“ — ליטעראַרישער נאָכמיטאָג.

א. נ. שטענצל

פערלאַג און דרוקעריי י. נאַראָדיצקי און זין, 129, קאַוועל סטריט, א.
פרייז 1/־.

דאס באפרייטע פוילן

דאס פוילישע יידנטום

.1

די טראַגעדיע, וואָס דאָס פוילישע יידנטום האָט אין די פאַרגאַנגענע פינף יאָר דורכגעמאַכט,—נישט מיט אונזערע השגות משיג צו זיין, און נישט אויסצווויינען זי מיט אונזערע טרערן! — מיר קאָנען עס נאָר קוים פאַרשטיין און תופס זיין ווי אַ מאַרטירער־סימבאָל פון אונזער טויזנט יאָריק שאַפן אויף דער פוילישער ערד. און קומענדיקע דורות נאָך אונז וועלן טויזנט יאָר באַוויינען די טראַגעדיע און נישט קענען שטילן זייערע הערצער.

ניין, נישט דער פערלאַנג טרייסט־ווערטער צו געפינען, און אויך נישט דער ווילן האַרבקייטן פאַר נקמה־אויסדרוקן אויסצוזוכן איז עס, בכדי צו שטילן אַזוי אַרום די ביטערניש אינעם הארץ אין דעם זידיקן אויפברויז אינם בלוט — ניין! וואָרים, וואָס מער יעדער יחיד וועט אין זיין פאַרבאָרגעניש וויינען און טרויערן, וועט ער דאָך קוים באַקלאָגן דערמיט זיינע אייגענע און נאָענטע! און קאָן דען אומזיסט פאַרגאָסן בלוט אויפהערן צו זידן, וויפיל ס׳זאָל נישט באַצאָלט ווערן דערפאַר מידה כנגד מידה?!

זאָל זיך טרייסטן ווער ס׳איז ביכולת זיך צו טרייסטן, און זאָלן נקמה נעמען יענע וואָס פילן אין זיך דעם כוח נקמה צו נעמען; מיר אָבער ווייסן, אַז ביידע זיינען נישט אין אונזערע מעגלעכקייטן און נישט פאַר אונזערע מענטשלעכע השגות.

וואָרים אפילו, זאָל שוין זיין, אַז מיטן טויט פון אַ פאָלק ווערן ערשט זיינע שאַפונגען אומשטערבלעך . . . קאָן עס דען און מעג עס דען דער איבערגעבליבענער שטערבלעכער פאַרשטיין! און זאָל מען אפילו אָננעמען, אַז בכדי אין אונז זאָל זיך קאָנען צעוואַקסן דאָס נאַטירלעכע נקמה־געפיל, האָבן מיר געמוזט אויסשטיין אַזעלכע אכזריותן . . . אַזוינס צו קאָנען אָננעמען, שטעקט נישט אין דעם אַליין אַ שטיק אכזריות?!

יאָ, אינם שאַפן פונם פוילישן יידנטום וועט אונזער פאָלק געפינען אַזעלכע טרייסט־ווערטער, פאַר זיין ווייטערדיקער נסיונדיקער און מסירת נפשדיקער נצחדיקייט; יעדן איבערמענטשלעכן צער שוין צו קענען איבערטראָגן, די גרויליקסטע עינויים צו קענען אויסהאַלטן און עקזיסטירן און בלייבן לעבן. יאָ, און אַז די עכטקייט און נאַטירלעכקייט פון אמתן נקמה־געפיל איז אומבאַדינגט נייטיק ביי אַ פאָלק, וואָס וויל דורכאויס לעבן בלייבן — פאַרביסענע

עקשנות פון עכטער און באַרעכטיקטער נקמה וועקט אויף צו ניי לעבן און מאַכט ווידער יינג און זאַמלט אָן פרישע רעזערוואַרן מיט נייע נאַטור כחות... גוט, זאָלן מיר שוין דאָס אַלץ אָננעמען ווי אַן אַבסאָלוטן אמת און ווי אַן אומענדערלעך נאַטור־געזעץ.

אָבער וואָס קאָנען מיר, מיטדערלעבנדיק די טראַגעדיע, מיר צופעליק איבערגעבליבענע, אַז מיר זאָלן נישט בלייבן למשל ולשנינה פאַר די קומענדיקע דורות, אַז די געשיכטע זאָל אונז נישט אַוועקשטעלן,—אונז צופעליק געראַטעוועטע פונם זעלבן גורל פון אונזערע לייבהאַפטיקע שוועסטער און ברידער! — ווי עפּעס פרעמדע, ווי אָפּשטאַמענדיקע פון פרעמדע שבטים, וואָס די טראַגעדיע האָט זיי נישט קיין סך מער באַרירט ווי די פרעמדע איראָפּעאישע פעלקער, וואָס האָבן געלעבט מיט אונז צוזאַמען אין דער איצטיקער אכזריותדיקער עפּאָכע?...

2.

טויזנט יאָר האָבן מיר געלעבט אויף דער פּוילישער ערד און מיר האָבן זי געהאָלפן פאָרמען, און זי אונז! אַנדערש ווי דער יידישער בירגער פון אַנדערע לענדער איז דער ייד געווען פאַרבונדן מיט דער פּוילישער ערד און מיטן מענטש פון דער דאָזיקער ערד.

נישט אַריבערגעקומענע אין אַ שוין ציוויליזירט לאַנד צו געניסן פון זיין קאָמפאָרט, און ממילא איז דאָס העכסטע צו זיין מיטבאַטייליקט אין די שאַפונגען קוים אַ רעפאָרמיסטישע — אינם אויפבוי פון פּוילישן לאַנד זיינען מיר מיטבאַטייליקטע שותפים! מיר זיינען געשטאַנען צוקאָפּנס פון איר בראשית! און דערפאַר איז אַזוי אַנדערש טאַקע געווען אויך דאָס אייגענע יידישע שאַפן אויף דער פּוילישער ערד — מיט אירע געדיכטע וועלדער, מיט אירע סאָסנע־שטאַמען זיינען צעקלינגט געוואָרן אונזערע יידישע שאַרפע מוחות, מיט זייער פעטער זשיוויעצע זיינען אָנגעזאַפּט אונזערע אויסגעטרוקנטע ביינער, און איר סמוטנער הימל, פאַרבענקט אַזוי אייביק איבער אירע פּאַשע־לאַנקעס, קוקט אַרויס פאַרצוקט פון אונזערע אויגן — —

אפילו אין אונזערע טעג נאָך האָט דער לעצטער פּוילישער פלפול און חסידיזם נישט געהאַט אין זיך קיין שמץ פון רעפאָרם,—נישט נאָר נישט פונם שניט מענדעלזאָן־גייגער־מאָנטעפיאָרע א.אַז.וו., נאָר אפילו נישט קיין שמץ פון ש. ר. הירש, וואָס איז אין תוך אויך נאָר רעפאָרעם, נאָר על טהרת־הקודש! — און נישט קיין סך מער ווי די צייטמעסיקע און צוועקמעסיקע לייט־אַרטיקל שאַפונגען פון זייערע רעפאָרמירטע טעאָלאָגן (ראַבינערס און ראַביים!) זיינען די יידישע קולטור־שאַפונגען פון די יידישע בירגער אין די פרעמדע לענדער, און ווי די צוגעגלעטע־געגאָלטע און פרום־צוגעשפּיצטע בערדלעך מכל המינים זעען מסתמא אויך אויס זייערע נישט יידישע שאַפונגען אין אַלע פרעמדע שפּראַכן...

דאָס פּוילישע יידנטום אָבער האָט זיך די באָרד זיינע צעקעמט, מיט פאַרטיפטע פינגער און שווערע שטיקלעך מרש״ל און מהר״ם, אַזעלכע הדרת־פּנימער צו באַקומען, טאַקע נאָר ווי פּויליש יידישע פּאַטריאַרכן! אָ, אַז אין אונזערע טעג ס'האָבן זיך געקענט באַווייזן אַזעלכע רבנישע גאונים, ווי דאָס פּוילישע יידנטום האָט פאַרמאָגט! זשעניען „רעפאָרעמט" מען נישט, זשעניען קאָנען נאָר אַרויסוואַקסן ווי שטאַמען פון אייגענער ערד. און ערשט ווען מיר קומען צו צו די שאַפער פון דער מאָדערנער יידישער קולטור הייבן אָן צו ציטערן די פינגער ביי וועלן אויפציילן בלויז זייערע נעמען — — —

און איז דען די יידישע ליטעראַטור געשאַפן אויף דער פּוילישער ערד, עפּעס אַנדערש דען, ווי הייליקע בלעטער אַזעלכע צווישן וועלכע יעדע אַרויסגעפאַלענע האָר פון אַזאַ הדרת־פּנימדיקע באָרד, האָט זיך אין איר הייליקייט באַהאַלטן און געאייביקט — מיר האָבן נישט פאַרלוירן אונזער צלם־אלקים אויף דער פּוילישער ערד, די פאַלדן אין אונזערע שטערנס האָבן זיך נאָר טיפער אַריינגעאַקערט. מיר האָבן זיך נישט רעפאָרמירט אויף איר באָדן, מיר האָבן זי געפאָרעמט מיט אונזער לייב און לעבן צו אַ לעבעדיקע בריאה גלייך צו אונז.

יאָ, דאָס איז דער אונטערשיד פון די יידישע שאַפונגען געבוירן אויף דער פּוילישער ערד, וואָס מ'שפּירט נישט אין זיי קיין שמץ פון פרעמדקייט און צוגעפּאַסטקייט. איר ערד איז די שווערקייט וואָס גיט צוריק די וואָגיקייט צו אונזערע „אותיות פורחות באויר"; איר נידריקער הימל בייגט זיך אַראָפּ מיט גנאָד אויף אונזערע פאַרמאַטערטע קעפּ אונז צו בענטשן מיט דער ברכה פון דער ערד.

3.

פּוילן ווערט יעצט באַפרייט, די פּוילישע ערד, דער פּוילישער מענטש ווערט יעצט באַפרייט, און נישט פון די פרעמדע רוצחים און אכזרים, נאָר אויך פון אייגענע באַדריקער. הונדערטער יאָרן האָבן די פּוילישע אומבאַהאָלפענע פּויערים און מאַכטלאָזע אַרבעטער געוואַרט און געקעמפט פאַר דער באַפרייאונג און—זיך דערוואַרט! און מיר יידן מיטבאַטייליקטע ווי ברידער אין ליידן און אין קאַמף ווי אַזוי קאָנען מיר זיך מיטפרייען יעצט מיט דער פרייד פון דער באַפרייטער ערד און מיט דער פרייד פונם באַפרייטן מענטש?

מיט געזאַנג כ'וויל אויפהייבן מיין קול,
איז עס פול מיט געציטער פון טרערן;
אויף אַ קייט סאַרפּעט פרייד אין מיין האַרץ,
אַז ס'איז משוגע דערפון צו ווערן — —

פאַר אונזערע אומעטיקע מרה־שחורהדיקע אויגן שווינדלען די נולן פון די דריי מיליאָן אויסגעקוילעטע און פאַרמענצעטע יידן — — פאַר יעדן איינעם פון אונז שטייען די פּנימער פון אונזערע פאַרמאָרדעוועטע משפּחות, פון

אונזערע שוועסטער און ברידער, פון אונזערע ברידערס קינדער —

און אַז מ׳וועט שוין די פּאָר צענדליק טויזנט איבערגעבליבענע אויסצאָלן דעם גאַנצן טייל פון זייער שותּפות? פון זייער ירושה — — —

וואָס מיר מוזן פאַרשטיין איצט און עס פעסט האַלטן איז, אַז נישט נאָר אין דער באַפרייאונג פון פוילישן פאָלק אַליין האַנדלט עס זיך איצט—דער גאַנצער מזרח־אייראָפּעאישער טייל מיט אַלע זיינע פאַרשקלאַפטע סלאַוון־פעלקער ווערן איצט באַפרייט און דערלייזט פון זייער טויזנט יאָריקן יאָך. און ווען נישט אונזער אַקטיוו באַטייליקט זיין אין קאַמף,—און דער שטילער און אָפּגעגעבענער קאַמף גייט שוין אַן הונדערטער יאָרן!! —וואָלט די באַפרייאונג נישט געווען. יאָ, און דערפאַר האָט זיך די רציחה פונם שונא צו אונז אַזוי ברוטאַל־אכזריותדיק אויסגעלאָזט: ער האָט געמיינט, אַז מיטן באַזייטיקן אונז, נאָך אין דער לעצטער מינוט, וועט עס אים געלונגען די אומבאַהאָלפענע סלאַוון־פעלקער צו באַהערשן און אונטערדריקן. ווי ס׳איז אים געלונגען דעם שונא, אין פאַרגאַנגענע דורות און עפּאָכעס סלאַווישע שבטים צו פאַרשקלאַפן פון די וואַרטע צו די אָדער, ביז **אַהין צום שפּרעע.**

און עס האַנדלט זיך נישט איצט מיט דעם פאַרשטיין דאָס און עס פעסטהאַלטן צו וועלן באַווייזן דערמיט און אויסרעכענען, אַז דער שותּפות האָט זיך געלוינט, און אַז די אויפגאַבע פונם יידישן פאָלק איז דאָס אייביקע מאַרטירער שליחות די פעלקער צו באַפרייען. וואָס מיר ווילן פעסטהאַלטן איצט און פאַרשטיין איז, אַז מיט די באַפרייטע סלאַווישע פעלקער זיינען 5.000.000 יידן מיט באַפרייט געוואָרן — מיטן זיג פון די סלאַווישע פעלקער איז אויך אונזער נצחון! אַקסל ביי אַקסל איז געווען אונזערע ליידן אונזער קאַמף און אַזוי איז אויך אַצינד אונזער זיג צוזאַמען מיט זיי — — —

אפילו אונזער ישוב אין ארץ ישראל, די 500.000 אונזערע ברידער, זייער באַפרייאונג וועט אויך ערשט איצט געזיכערט מיט נצחון פון די סלאַווישע פעלקער. וואָרים ווער זיינען זיי דען דאָרט די אויפבויער פונם יידישן ישוב אויב נישט אונזערע ברידער פון די סלאַווישע לענדער,—די צוגעקומענע פון די וועסט־אייראָפּעאישע לענדער זיינען דאָך אויך דאָרטן נאָר רעפּאָרמיסטן!— מיט זייער מענטשלעך־ראַנגלענדיקן באַפרייאונגס־קאַמף מיטגעברענגט פון אונזערע היימישע לענדער, פאָרמען זיי דאָך דאָרטן מיטן שווייס פון זייער פנים, זייער אייגן שטיקל ערד.

.4

און דאָס איז מסתמא אַ שטיק פונם סוד און פונם וואונדער פון אונזער נצחדיקייט! קעמפנדיק פאַר אונזער קולטור־עקזיסטענץ צווישן די פעלקער ווערט תמיד פאַרקניפּט אונזער לעבן דווקא מיט יענע ליידנדיקע און ראַנגלדיקע פעלקער, וואָס מוזן זיך ערשט אויסקעמפן זייער עקזיסטענץ מיט נייע פאָרמען — אַזוי איז עס תמיד געווען אין אַלע עפּאָכעס!

ווען די אַזיאַטישע־און קלאַסישע קולטור איז געוואָרן רעפאָרמיסטיש

נישט שעפעריש מער! האָבן מיר זיך,—תמיד ביי דער שוועל פון אונזער אונטערגאַנג! — געראַטעוועט צוזאַמען מיט איר אין דרום פון אייראָפּע, אין מאורישן שפּאַניע, שפּעטער מיט די זיך פאָרמענדיקע נאָרמאַנען און גערמאַנען, אפילו נאָך מיטן רענעסאַנס אין איטאַליע האָבן מיר געפאָרעמט יידישע קולטור.

מיט דער רעפאָרמאַציע, איז נישט נאָר וואָס ס׳האָט שוין אויפגעהערט די אוממיטעלבאַרע און גרויסע פאָרמונג אין אייראָפּע,—דאָס גאָטישע! — נאָר אפילו דאָס עטישע און סאָציאַלע איז געוואָרן צייטמעסיק און צוועקמעסיק.

יאָ, מיט דער רעפאָרמאַציע זיינען די מערב־אייראָפּעאישע פעלקער נישט מער געווען קאָלעקטיוו שעפעריש — די קולוטר פון די אייראָפּעאישע שטעט האָט זיך אָנגעהויבן צו פערוואַנדלען אין אַ נוצלעכע ציוויליזאַציע! די עטיק האָט אָנגעהויבן צו ווערן קאָמפּאָרט און די עסטעטיק עלעגאַנץ, געשמאַק און מאָדע. העכסטנס דער יחיד האָט נאָך געקאָנט האַנדלען מענטשלעך עסטעטיש, אָדער זיין קינסטלעריש עטיש. (אין אונזערע טעג אפשר דאָס אויך שוין באַלד נישט . . .)

און דעמאָלט, ווען די מערב־אייראָפּעאישע פעלקער האָבן זיך שוין אויפגעהערט זיך צו פאָרמען ווי אַ גאַנצקייט, ווען זיי זיינען געוואָרן קינסטלעריש־און בירגערלעך אינדיווידואַליסטיש—דאָס מאָל ווידער ביים שוועל פון אונזער אונטערגאַנג!—איז אָדער מיר הערן אויף ווייטער צו שאַפן אונזער עטיש גלויביקע, קאָלעקטיוו־אחריותדיקע יש־מאין׳דיקע קולטור (מיר געבן אויף אונזערע מיטלאַלטערלעכע ישיבות און בתי מדרשים, וואָרים וואָס איז דאָס אַנדערש ווי קאָלעקטיוו שעפערישע פאָלקס־קולטור) אָדער מיר ראַנגלען זיך ווייטער און פאָרמען זיך ווייטער מיט די נייע אויפשטייגנדיקע פעלקער אין מזרח־אייראָפּע: מיט די סלאַווישע גלויביקע פעלקער וואָס תפילה צו גאָט איז נישט נאָר אַ זיך „ערהוילן" מיט סענטימענטאַלע לידער און ריטמיש־איינשלעפערנדיקע געזאַנגען, נאָר אַ זיך קלאַמערן צום הימל מיט אויפגעהויבענע הענט און אויגן; וואָס גאָטעסדינסט איז נישט נאָר קאַלטע אָדער געלונגענע פעדיקט, נאָר קאַמף מיטן שלעכטס, מיטן אויסראָטן דאָס בייזע.

דאָרט אויף דער סלאַווישער גלויביקער ערד, וואו דער מענטש איז נאָך נאַטירלעך און עכט, — ער אַליין, דער מענטש, איז נאָך אַ גאָטישע פיגור פון ערד אויסגעקנאָטן!—דאָרט אויף יענער ערד האָבן מיר קאָלעקטיוו געפאָרעמט אונזער מאָדערנע קולטור, אונזער יידישע שפּראַך, וואָס איז נאָך ביזן היינטיקן טאָג דאָס איינציקע וואָס האַלט אונז צונויף ווי אַ קולטור־פאָלק, דאָרטן האָבן מיר קאָלעקטיוו אויסגעזינגען אונזערע פאָלקס־לידער, דאָרט האָט זיך געפאָרעמט אונזער פאָלקלאָר, די קאָלעקטיוו־קאָלעקציעס פון אַ פאָלק פאַר נייע גרויסע שאַפונגען. און איז דער חסידיזם נישט אַ קאָלעקטיווע שאַפונג געווען? און אפילו אונזער מאָדערנע נייע ליטעראַטור? דאָס עפּיש־אָביעקטיווע אין די יידישע ליטעראַטור, ווי אין די סלאַווישע ליטעראַטור,—און בעיקר אין

דער רוסישער ליטעראַטור! — איז דאָך דאָס העראָאיש־מאַרטירערישע, קאָ־
לעקטיוו־אחריותדיקע און גלויביקע.

און איצט אַז וועקס מיליאָן אונזערע ברידער שטייען אַקסל ביי אַקסל מיט די סלאַווישע פעלקער אויסצוקעמפן דעם ענטגילטיקן קאַמף פאַר נייע באַ־פרייענדיקע פאַרמען, סאָציאַל־עטישע און קאָלעקטיוו־עסטעטישע, איז עס דער המשך פון אונזער געמיינזאַמען טויזנט יאָריקן קאַמף און די טראַדיציע פון אונזערע טויזנט יאָר שעפערישקייט. ס'איז דאָך דער רויטער פאָדים,—דער מאַרטירער־סימבאָל אונזערער,—נישט מיט רעפאַרמיסטישע אָדער פאָליטישע טראַקטאַטן, נאָר מיט אייגן לייב און לעבן!—וואָס ציט זיך דורך דער גאַנצער בלוטיקער געשיכטע פון אונזער נצחדיקייט.

א.ג.ש.

לייב מאַרגנטוי *

מ י י ן ט א ט ע . . .

עס קאָן דאָך זיין, אַז אין דער לעצטער רגע
אַרויס ביזטו פון שטאָט, דורך ברענענדיקע שטיבער,
אַרויס ביזטו פון שטאָט מיט שטילע הינטערוועגן
און זיך געראַטעוועט פון גיהנום האַסט, מיין ליבער,
און אומזיסט איך לייד און לעב אַזויפיל איבער . . .

עס קען דאָך זיין, אַז מיך, דיין ליבסטן זין,
האָלטסטו אויך פון לאַנג שוין פאַר פאַרלאָרן,
און קראַנקער יעדן טאָג דו ווערסט דערפון
און דו פאַרשעלטסט זיך דיינע אַלטע יאָרן . . .
און פונקט, ווי מיר, אין האַלדז דיר שטיקט דער ביסן
און אונזער ביידנס האַרץ פון ווייטאָק ווערט צעריסן . . .

עס קען גראָד זיין, דו ביזט פון מיר ניט ווייט,
אַז ס'וואָלט געווען גענוג די האַנט נאָר אויסצושטרעקן . . .
מיר זוכן זיך אַרום אַזויפיל צייט
און מיידן זיך גאָר אפשר אויף די זעלבע וועגן . . .

און אויך ביי דיר, קען זיין, איז שיין אַזוי דאָס גראָז,
און ווען פאַרטאָג די בערג עס צינדן אָן זיך ראָז,
אומרואיק אין ווייס עס בלאָנדושען דיינע בליקן,

---

* אַ יינגער יידישער פאָעט פון פוילן. צוגעשיקט פון מאָסקווע.

אפשר וועל איך מיטן ווינט אַ גרוס דיר שיקן . . .
און ביי די פייגל פרעגסטו נאָכאַנאַנד:
פאַרנעמען זיי ניט וואו מיין טרויעריק געזאַנג? . . .

אויך דו, קען זיין, קוקסט יעדן אָוונט אויפן זעלבן שטערן,
און ביידע הערן מיר ניט אויף דאָס זעלבע קלערן . . .
און ווען אומגעריכט דער שטערן פאַלט אַראָפּ,
רייסט זיך ביידן אונז אין האַרצן עפּעס אָפּ . . .
און ווי אַ שטיין פאַלט אויפן קישן שווער דיין קאָפּ,
ביז אויסגעטריקנט ווערט דיין קוואַל פון טרערן . . .

אוואו דו זאָלסט ניט זיין, אַ, טאַטע מיינער טייערער,
באַשווער איך אַלע וואַסערן, באַשווער איך אַלע פייערן,
די הענט, וואָס ווילן טויטן דיך, צי לעבעדיק באַגראָבן,
עס זאָל ניט קיינער, קיינער איבער דיר קיין שליטה האָבן . . .

כ'באַשווער דיין אידל האַרץ, עס זאָל ניט אויפהערן צו שלאָגן,
ביז ס'וועט אונז ניט דער בלוט־ים צו אַ ברעג דערטראָגן,
כ'האָב דיר נאָך אַזויפיל, אַזויפיל וואָס צו זאָגן,
וואָס וואָלט געקענט דיין קראַנקע זעל דערקוויקן . . .
מיר האָבן זיך אין אומגליק ניט געקענט געזעגענען,
איז מוזן מיר כאָטש איינמאָל נאָך, כאָטש איינמאָל זיך באַגעגענען
און איינס דעם צווייטן היים צום האַרצן דריקן! . . .

ב. מ א ר ק *

יידישע געשטאַלטן אין וואַנדאַ וואַסילעווסקאַס ווערק

די לעצטע יאָרן איז, ווי באַוואוסט, די יידן־פּראָבלעם געוואָרן אין פּוילן אַלץ שאַרפער און קענטיקער. מיטן מאָמענט, ווי עס איז געקומען אין דער שבנותדיקער מערבדיקער מדינה צו דער מאַכט דער היטלעריזם, איז דער שלייף אויפן האַלדז פון דעם פּוילישן יידן געוואָרן אַלץ ענגער און ענגער. איבערן לאַנד האָט זיך פאַנאַנדערגעגאָסן אַ כוואַליע פון פּאָגראָמען — אין בריסק, מינסק־מאַזאָוועצקי, טשענסטאָכאָוו, פּשיטיק, ווילנע. פאַר יידישע קראָמען האָבן דעזשורירט באָיקאָט־פּיקעטן, יידישע גאָסן־הענדלער זיינען פאַרטריבן געוואָרן פון די מערק, און די הויכשולן האָט געבושעוועט די בענק־

---

* אַ באַקאַנטער יידישער קריטיקער פון פוילן — צוגעשיקט פון מאָסקווע.

געטאָ, און די גאַנצע רעאַקציאָנערע פּרעסע האָט געוואָלדעוועט אין איין קול: ייִדן מוזן זיך פון פּוילן עוואַקואירן!

דער גרעסטער טייל פון דער פּוילישער ליטעראַטור האָט געשוויגן, האָט בכלל נישט אַרויסגעוויזן קיין אינטערעס צו דעם ענין, „אין אַ טורעם פון העלפאַנד־ביין" — אַזוי האָט אַ געוויסער פּוילישער קריטיקער באַצייכנט די פּאָזיציע פון דער ליטעראַטור.

און בלויז אַ קליינע גרופּע דרייסטע, טאַלאַנטפולע שרייבער האָט זיך אָפן און אומצווייַדייטיק דעקלאַרירט אויף דער זייט פון פּראָגרעס און איז אַרויסגעטראָטן מוטיק אין שוץ פון די גערודפטע ייִדן, ווייסרוסן, אוקראַינער. צו דער גרופּע האָט געהערט דער פאַרשטאָרבענער אַנדריי סטרוג, דער דורך די דייטשן אומגעבראַכטער זעגאַדלאָוויטש, לעאָן קריטשקאָווסקי; צו דער גרופּע האָט אויך געהערט די ייִנגערע — וואַנדאַ וואַסילעווסקאַ, עלזשביעטאַ שעפּלינסקאַ, יאַנינאַ בראָניעווסקאַ און די ייִנגסטע — יעזשי פּוטראַמענט, דעמבינסקי, יענדריכאָווסקי, ווענדע א.א. אָבער אויב ביי כמעט אַלע פאָרשטייער פון דער גרופּע האָט די פּאַרטייַדיקונג פון די גערודפטע ייִדן, ווייסרוסן, אוקראַינער זיך אויסגעדריקט אין פּובליציסטישע אַרויסטריטן, איז וואַנדאַ וואַסילעווסקאַ געווען די איינציקע, וואָס האָט איר באַציאונג צו דעם פּראָבלעם איבערגעקאָכט אין זיך אינטים־קינסטלעריש און עס אַרויסגעבראַכט אין פאַרגאַנצטע און פאַראַלגעמיינערטע בעלעטריסטישע בילדער. אַזוי אַרום האָט וואַסילעווסקאַ גענומען ווייטער וועבן די צייטווייליקע איבערגעריסענע טראַדיציע פון די גרויסע פּוילישע קלאַסיקער און הומאַניסטן אָרזשעשקאָ, קאָנאָפּניצקאַ, זשעראָמסקי. און ווען איר לייענט אַצינד וואַסילעווסקאַס מלחמה־ראָמאַן „דער רעגנבויגן", וואו עס ווערט מיט ליידנשאַפט און עקספּרעסיע אַרויסגעבראַכט דער מעכטיקער פּאַטריאָטיזם פון דער אוקראַינישער פּויערטע, דער פּאַטריאָטיזם, וואָס איז שטאַרקער פון דער ליבע צום אייגענעם לעבן, צום אייגענעם קינד, און ווען איר באַקענט זיך מיט די קלענערע נייסטע דערציילונגען פון דער שרייבערן, אין וועלכע עס ווערט צווישן אַנדערע געשילדערט מיט אויפריכטיקער ליבשאַפט דער סאָוועטישער ייִד אין קאַמף מיטן שונא, קומט איר צום אויספיר, אַז דאָס איז נישט קיין נייע וואַסילעווסקאַ. איר שעפערישער וועג גייט גראָדליניק, אָן זיגזאַגן, אָן שפּרונגען, אָן אידייאישע אָפּפלוסן און צופלוסן — פון יענעם ערשטן רעפּאָרטאַזש וועגן דעם לעבן און קאַמף פון פּוילישן שטאָטישן פּראָלעטאַריאַט ביז אירע איצטיקע מלחמה־דערציילונגען.

וואַסילעווסקאַס באַציאונג צו ייִדישע פּראָבלעמען, צו ייִדישע טיפּן, צו ייִדישער טעמאַטיק דריקט זיך אויס נישט סתם אין השתפכות פון רחמנות און מיטגעליד־געפיל. וואַסילעווסקאַ איז אין דער פּוילישער ליטעראַטור פון 1917־1939 געווען די איינציקע, וואָס האָט אין אירע קינסטלערישע פאַרצייכענונגען געוויזן אַ געזונטן, האָרעפּאַשנעם, אַרבעטסלוסטיקן, לעבנסלוסטיקן און מדה־טובהדיקן ייִד, ווען די אַנטיסעמיטישע העצע אין לאַנד איז דערגאַנגען צו די

ברוטאַלסטע פאָרמען, צו פּאָגראָמען, האָט זיך די שרייבערן אָוועקגעלאָזט אין אַן אינטערעסאַנטער עקסקורסיע. זאַלבענאַנד מיטן מאַן האָט זי זיך אויף אַ שיפל געלאָזט מיט די וואַסערן פון בוג און דערנאָך מיטן פּריפּעט איבער פּאָלעסיע. די פּרוכט פון דער דאָזיקער נסיעה איז געווען אַ ציקל קינסטלערישע רעפּאָרטאַזשן, וועלכע האָבן זיך געדרוקט אין דעם פּאָפּולערן זשורנאַל „וויאַדאָמאָשטשי ליטעראַצקע". אין די דאָזיקע פאַרצייכענונגען, וועלכע האָבן מיטגעריסן מיט דער אינערלעכער דינאַמיק פון זייער סטיל, מיט דער שפּעדיקייט און זאַפּטיקייט פון פּאָליעסיער פּייזאַזש, האָט וואַסילעווסקאַ אַרויסגעפירט טיפּן פון פּאָלעסיער ייִדן — נייע טיפּן, וואָס זיינען נאָך ווייניק באַקאַנט געווען אפילו אין דער ייִדישער ליטעראַטור און אין דער ייִדישער געזעלשאַפטלעכקייט — ייִדן פון די טיפע דורותדיקע וועלדער, ייִדן פון די בלאָטעס, ייִדן פון העט־העט פאַרוואָרפענע דערפער, ייִדן סמאָלע־טרייבער און האָלץ־העקער, שמידן און פישער, ייִדן מיט אייזערנע מוסקולן און קינדערשע אויגן. די שרייבערן געפינט אין זייערע גבורישע געשטאַלטן די שענסטע מענטשלעכע מדות: ליבע צו אַרבעט, מאָראַלישע ריינקייט, גאַסטפריינטלעכקייט, הילפגרייטקייט.

פון די געשטאַלטן פון די געזונטע פּאָליעסער ייִדישע אַרבעטס־גבורים פירט אַ גלייכע ליניע—אַ אידייאישע און אַ סטיליסטישע — צו די צוויי ייִדישע געשטאַלטן, וואָס וואַסילעווסקאַ שילדערט אין אין מלחמה־דערציילונג „פעלקער חברותא" און אין דער פאַרצייכענונג „די פרויען אין קאַמף", און דאָס זיינען וואַסילעווסקאַ צוויי נייע ייִדישע געשטאַלטן אָנגעלאָדן מיט נייע מדות, וועלכע זי האָט פריער ביי ייִדן וועניק באַמערקט. דער טאַנקיסט פינקלשטיין, פון דער דערציילונג „פעלקער־חברותא" און די פּאַרטיזאַנקע דריימאַן פון דער פאַרצייכענונג „די פרויען אין קאַמף" זיינען נישט בלויז געזונטע און ערלעכע ייִדישע מענטשן, די הויפּט־מדה פון די פּאָליעסער האָרעפּאַשניקעס — די האַרציקע גאַסטפריינטלעכקייט — דערהייבט זיך אין די באַדינגונגען פון דער מלחמה קעגן היטלעריזם צו דער מדרגה פון גרענעצלאָזער קרבנות־גרייטקייט. דער הויפּט־שטריך פון די פּאָליעסער שמידן און סמאָלע־טרייבער — דער אַרבעטסלוסט — גייט אַריבער אין אונזערע טעג אין אַן אומגעוויינלעכער גבורה אויפן שלאַכטפעלד.

אָבער נישט בלויז סוביעקטיוו זיינען די ייִדישע געשטאַלטן ביי וואַסילעווסקאַן אויסגעוואַקסן צו אַ נאָך גרעסערער מאָראַלישער און גבורהישער הייך ווי פריער. עס האָט זיך אַצינד געענדערט דער פּאָן פון די אָביעקטיווע געשעענישן, דער באָדן פון דער סיפּור המעשה. דאָס איז נישט פּינסקער געגנט פון 1938, דאָס איז די סאָוועטישע אוקראַינע פון 1942. די שרייבערן זעט אַצינד דעם ייִד, פּונקט ווי דעם אוקראַינער, נישט אַן איזאָלירטן אין זיין טרויעריקן מצב, נישט ווי אַ ציל־ברעט פאַר די פיילן פון צעווילדעוועטע דם־שונאים, נאָר ווי רינג אין דער אַלגעמיינער מעכטיקער קייט, וואָס שיצט דאָס לאַנד, ווי אַ מיטשעפערישן סוביעקט אין קעגנווירקן דער פאַשיסטישער לאַווינע.

וואַסילעווסקאַ זעט איצט דעם ייד נישט ווי אַ פּסיכישע קעגנשטעלונג צום אַנטיפּאַטישן מיליטערישן קאָלאָניסט אין מערב־ווייסרוסלאַנד, נאָר ווי אַ דערגאַנצנדיקע געשטאַלט אין דער האַרמאָנישער פעלקער־משפחה, די צווישנאַנאַנדיקע באַציאונגען צווישן די דריי טאַנקיסטן — דעם רוס רוסאַקאָוו, דעם אוקראַינער מיקאָלאַ און דעם ייד פינקלשטיין — זיינען נאַטירלעך און פאַרשטענדלעך אין זייער האַרציקער תמימות, אין זייער רירנדיקער אומיטלבאַרקייט. אויף אַ דינעם, איידעלן אופן כאַפּט אויף די שרייבערין די אייגנאַרטיקע נאַציאָנאַלע כאַראַקטער־שטריכן פון איטלעכן פון די דריי: פינקלשטיין האָט אַ נטיה צו טעאָרעטישע באַטראַכטענישן; ער איז אַן אייביקער בעל בטחון. ער, דער שטאָט־מענטש, ווייזט אַרויס ממש אַ רירנדיקע בענקשאַפט צו נאַטור, צו דאָרף, צו ערד. רוסאַקאָוו בענקט נאָך רו, ער האָט אַ נטיה צו טרוימען, אָבער ער איז אומפאַרגלייכלעך אין קאַמף מיטן שונא. מיקאָלאַ איז אַ שטיק שפּרודלדיקע ענערגיע, ער איז געוואַלטיק לעבנסלוסטיק און אימפּולסיוו, האָט ליב געלעכטער, וויל ביי אַלעמען זיך לערנען. די פאַרשידענע כאַראַקטער־שטריכן און נטיות, דער פאַרשידענער גראַד פון טעמפּעראַמענט, דער נאַציאָנאַלער אייגנאַרט דינען נישט דערצו, אַז די דריי טאַנקיסטן זאָלן זיין צעטיילט אינערלעך, פאַרקערט: זיי דערגענצן זיך. איטלעכער פון די דריי וואָפן־חברים לייגט אַריין זיין אייגנאַרט אין דעם בשותפותדיקן שלאַכט־אַרסענאַל — איז אַט אין דעם שטעקט די שטאַרקייט פון וואַסילעווסקאַס אויפפאַסן די פראַגע. זי שילדערט דעם רוס, ייד און אפקראַינער הן אין זייער אינטימען שמועס, הן אין זייער טרוים און בענקשאַפט; זי שטעלט זיי אויך אַוועק פנים־אל־פנים מיטן שונא און ברענגט אַרויס זייער העלדישקייט, וואָס איז אַ פּראָדוקט נישט בלויז פון זייערע כאַראַקטערן, נאָר נאָך מער פון זייער דערציאונג, פון דער אידייע פון פעלקער־פריינטשאַפט. פינקלשטיין און מיקאָלאַ ווערן אין שלאַכט פאַרוואונדעט אין די אויגן, זיי פאַרלירן די ראיה, און דאָך שטייען זיי, בלינדע, בלוט־אָפּגייענדיקע, און באַשיסן אָן אויפהער דעם שונא. דער רויט־אַרמייאישער חוב איז שטאַרקער פון אַלץ, פון פיזישן ווייטאָק, פון פערזענלעכן בראָך. דער צו טעאָרעטישע באַטראַכטונגען גענייגטער פינקלשטיין איז שרעקלאָז אין שלאַכט פונקט ווי זיין רוסישער און אוקראַינישער חבר.

אויף דער סאַמע העכסטער מאָראַלישער און גבורהישער מדרגה שטעלט וואַסילעווסקאַ אַוועק די פאַרטיזאַנקע דריימאַן. דאָס איז אַ יידישע פרוי פון אַן אַנדער סביבה ווי פינקלשטיין. דאָס איז אַ יידישע פויערטע פון אַן אוקראַינישן דאָרף — איינע פון די, וואָס זייערע פּראָטאָטיפּן האָט די שרייבערין באַמערקט נאָך אין פאָלעסיע, דאָס איז אַ פּשוטע פרוי אָן בילדונג; ווען דער דייטשישער אויספאָרשער שטעלט איר אַ ריי פּאָליטישע פראַגן, ענטפערט זי: „איך בין אַ וויניק באַוואוסטזיניקע“, אָבער זי פאַרמאָגט אַ פלאַמיק האַרץ און אַ שטאָלענעם כאַראַקטער. זי גייט אַוועק צו די פאַרטיזאַנער, באַטייליקט זיך אין אומצאָליקע אַקציעס, ווערט באַליבט ביי די שלאַכט־חברים, וועלכע רופן זי

„מאַטקע“. אין אַ צייט אַרום שפּירט זי, אַז זי איז מעוברת, זי וויל נישט פאַלן צו לאַסט די פאַרטיזאַנער, וועלכע לעבן מיט אַן אומרואיק לעבן, זי קערט זיך אום אונטער אַן אויסרייד אַהיים, פאַלט אַריין אין די הענט פון די דייטשע אויסוואורפן, ווערט געפייניקט מיט כל־ערליי עינויים, לעבט איבער דעם טויט פון ניי־געבוירענעם קינד און גיט נישט אויס די חברים; זי ווערט צום טויט פאַרמוטשעט און בלייבט ביזן לעצטן אָטעם־צוג טריי.

דריימאַן פון דער פאַרצייכענונג „די פרויען אין קאַמף“ איז דאָס פאַרבילד פון דער העלדישער אוקראַינישער פרוי, וועלכע וואַסילעווסקאַ האָט שפּעטער באַזונגען אין איר ראָמאַן „דער רעגנבויגן“. וואַסילעווסקאַ גיט קיינמאָל נישט קיין אויסגעפּאַנטאַזירטע געשטאַלטן. אירע טיפּן זיינען שטיקער צאַפּלדיק אמתדיק לעבן. סיי פינקלשטיין, סיי דריימאַן זיינען מענטשן, וועלכע האָבן עקזיסטירט בפועל ממש, וואַסילעווסקאַ דערהייבט זיי קינסטלעריש, פאַראַלגעמיינערט די דערשיינונג.

ווען וואַסילעווסקאַ שילדערט יידישע טיפּן, מאַכט זי נישט קיין פרומע מינע — זי טוט עס נישט, כדי איינקויפן זיך ביי עמעצן אין יחוס, דער יידישער טיפּאַזש קומט אַרויס פון אונטער איר פען נאַטירלעך, אַזוי ווי דער פוילישער, דער אוקראַינישער, דער ווייסרוסישער.

די גרויסע שרייבערין אַרבעט איצט איבער נייע בעלעטריסטישע ווערק. זי אַרבעט איבער אויספורעמען נייע געשטאַלטן פון אונזער גרויסער צייט, און אין אָט דער אַרבעט מיידט זי אויך נישט אויס דעם ייד, סיי דעם סאָוועטישן, סיי דעם פוילישן, וואָס האָט אַצינד, אין אָנגעזיכט פון דעם גרויזאַמען שונא, אַנטפּלעקט די פאַרבאָרגענע גבורהישע קראַפט, וואָס האָט אין אים פון תמיד אָן געלעבט.

משה עובד

יידישע האַנטשריפטן

(געווידמעט דעם תחיית־המתים פון פוילישן יידנטום)

אין אונזער אלף־בית הויז,
גייען די געשריבענע אותיות ממש אויס,
זיי ליגן אויסגעלייגט אויפן בלאַסן בלייכן בעטגעוואַנט,
און ניטאָ אַ שוועסטער מיט אַ מוטער־האַנט.

ליגן זיי אַזוי איינגעקורטשעט און קראַנק,
מיט ווייטיק אין יעדן אבר, אָדער, נערוו און ביין,
ליגן זיי אַזוי, שוין ווער ווייס ווי לאַנג,
און קיינער קומט ניט מבקר־חולה זיין.

שמעקנדיק טרין איינער אַ אַריין
אויף ער באַרעכט די נאַכט
„ביקען דאָ ניט לעבעדיקע אויסגעריכט
אויף טויער אַ הונט דאָס זי"

ליגן זיי אַזוי. אַרומעריק האַפּטוויריבטן
זיי פּאַרטיזאַנען בנבול און שטורעמען
און אַזוי ווי די ליגן און קריגטסן און און [illegible]
פּליען פּריקע די שלאָפּ־אוהלות, ביז און [illegible]

פּליען אַן טיר אַן אויגן אַן אַנגעבן די [illegible]
ביז אַ [illegible] [illegible]
ווי די [illegible] [illegible] [illegible]
פון [illegible] [illegible] פון [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ביז אויבער [illegible] מיט [illegible] אַזוי
אַ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]!
אַז דאָס [illegible] [illegible]

[illegible] אויף און קאַטאַ [illegible] נאָך [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] און [illegible]
מיט [illegible] נאָך [illegible] [illegible]
ווי פון [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ווי [illegible] [illegible]
וועלן נאָך ליגן, ליגן און קינד [illegible]
ווי דער [illegible] [illegible]
פון אַל־צבאות [illegible]

די שלאָגע ביז ליגן און ליגן
וועלן נאָך די [illegible] [illegible]
[illegible]
ביז [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
און ביז ליגן [illegible]
און [illegible] די [illegible]
אַ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ווי אַ קינאָליבע שימערדיקערט ש.
און אַ פּ פון איר פרײַ געבוירן.

ווי שטיין, קינדשאַלן און שוועריין,
וועלן נאָך די ייִען הייגן און ייִען
אַבטשיגען פון קערנדל אמת
דיין שקר הויט.
ווי יעדע מעדער פון די פליגלען
פון שרפים וכרובים,
וועלן די טירן אַ מלחמה יה
אויף לעבן און טויט.

רב דוב האַרשאָווסקי

די שירה פון נקמה:
הערן דאָס די רבנים?

דאָס פֿראַנטן די ווייך די ענגלישע ייִדן?! וואו זייגען אונזערע גייסטיקע פֿירערס, די רבנים און די רביים. פאַרוואָס שווייגן זיי?! — 3 מיליאָן ייִדן פון פּוילן, ווײַסרוסלאַנד און אַנדערע לענדער, זייגען אויסגעשאָכטן געוואָרן און דאָס לעבן דאָ אין ענגלאַנד, גייט ווייך אַן רואיק, נאָרמאַל און געלאַסן ווי ביז [illegible] נאָך קיינמאָל [illegible] ניט געשען!

דאָס ייִדישע פאָלק (און איבער . . .) איז געווען ביז! די גרויסע ייִדישע קהלות דאָרט און די ייִדישע שטעט און שטעטלעך, וואו דאָס [illegible] [illegible] פון אַ קליין קינד דאָס אויסגעשפּילט דעם ייִדישן גער און אומעט. די דאָס [illegible] פון [illegible] [illegible]; און ווען אַ קינד האָט דאָרט אויסגעשטרעקט זייגע אויסגעדאַרטע הענטעלעך ביז אַ גבנעם: „מאַמע אַ שטיקעל ברויט" (אויב ס'איז נאָך געווען אַ שטיקל ברויט אין שטוב...) איז דאָס געווען אַ שטיק [illegible] פון [illegible] [illegible]; דאָס [illegible] ייִדנטום, וועמענס קליינע קינדערלעך דאָכן אויסגעטראָגן אויף זייערע שוואַכע פּלייצעלאַך דעם ייִדישן גלות, פיל [illegible], די אַן אַלטער, אויסגעשפּילטער (און קאַרגן...), בעל תשובהניק פון ענגלישן ייִדנטום; אַז דאָס דאָרטיקע כנסת ישראל עקזיסטירט מער ניט. געבליבן זייגען בלויז אַ פּאָר טויזנט [illegible] שאַרבנס. אַ [illegible] און אַן קינדער [illegible], גאַנצע „איינער פון אַ שטאָט און צוויי פון אַ משפּחה", און אפשר דאָס אויך ניט . . .

אונזער הייגטיקער חורבן איז פיל גרויסער פון די אַמאָליקע חורבנות פון ביידע בית המקדשן צוזאַמענגענומען. אויב האָט זיך אַמאָל געשען [illegible] צו אויסבריינגען אַ חורבן בית המקדש, [illegible] [illegible] און איבער די „[illegible]" [illegible] פון דער [illegible] [illegible] [illegible]. און אין די [illegible] [illegible], וועלן דאָרט רוחות

און מתים טאַנצן הקפות מיט דער תורה...

וואָס פאַראַ פרייד האָט היינט פאַר אונז דער ספּעציעלער קינדערישער יום־טוב פון חמשה־עשר בשבט? צי וואָס דאַרפן מיר די בוימער, אַז ס'איז ניטאָ היינט ווער ס'זאָל אַ ברכה מאַכן איבער זייערע פּרוכט?! און קען אַ „בוים" פאַרנעמען דאָס אָרט פון אַ יידיש קינד? . . .

* * *

לאַנדאַנער יידן האָבן אָפּגעזאָגט (מיט אַ גרינג האַרץ) דעם „צדוק הדין", געשטאָרבן באַגראָבן און פּטור אָן עסק—צוריק „ביזנעס עז יוזשעל"...

אָנשטאָט אונזערע רעליגיעזע מדריכים און מנהיגים זאָלן לאָזן הערן דעם קול שופר, אַז שוואַרץ זאָל דער הימל ווערן, האָבן זיך גאָר צעשפּילט די טרומפּייטן און צעברומט האָבן זיך די באַסן און דאָס חברה־קדישא געזינדל האָט זיך אַוועקגעלאָזט אין אַ געווירבל־טאַנץ. פאַרשיכורטע און פאַרסמייעטע מיט די צדקה־פּושקעלעך אין די הענט קלינגען זיי ווי תמיד: „געלט!" „קליידער!" „ראַטעוועט אונז!" פאַר וועמען? וואו זיינען די יידן?! עס איז מער ניט צו באַדויערן זיי, וואָס היטלער האָט באַגראָבן זיינע קרבנות, און אַרויסגעריסן פון זייערע מיילער אַ פּעטן ביסן, אַז ניט וואָלט דאָס געקאָסט נאָך פיל מער: קבורה־געלד, תכרוכים א.אז.וו. מיר וואָלטן זיך קיינמאָל ניט אויסגעצאָלט פון די חברה קדישא־לייט. . .

מה רעש? וואָס איז דער געפילדער? — עס זיינען געבליבן עטלעכע טויזנט יידן? נו, די דאָזיקע יידן קענען געשפּייזט און באַקליידט ווערן אויף אַ מער בכבודיקן אופן! (סיי ווי סיי, אויב די יידן דאָרט וועלן דאַרפן אויסקוקן אויף שטיצע פון לאָנדאָנער אינסטיטוציעס, וועלן זיי שטאַרבן דריי מאָל אַ טאָג פון הונגער . . . מיר ווייסן דאָס נאָך פון דער פאַריקער מלחמה, די קליידער האָבן אויסגעטריקנט נאָך אין וועג...). די עטלעכע טויזנט יידן (אויב זיי זיינען דאָ...) דאַרפן און מוזן געשפּייזט ווערן, אָט ווי עס ווערט געשפּייזט דער רוס, דער פּאָליאַק, דער איטאַליענער, דער פראַנצויז א.א. איך גלויב, אַז עס ווערט אַזוי געטון, און אויב ניט דאַרפן מיר זיין מענטשן מיט כאַראַקטער און פאָדערן אונזער רעכט. אויב די פאַרשידענע רעגירונגען נוצן אויס אונזער אומגליק, אונזערע מיליאָנען קדושים אַלס פּראָפּאַגאַנדע מיטל, צו ווייזן דער וועלט, די גרויסע צאָל „מ ע נ ט ש ן"־ק ר ב נ ו ת וואָס זייערע לענדער האָבן געהאַט, טאָ דאַרפן אונזערע לעבן־געבליבענע געשפּייזט און באַזאָרגט ווערן אויך אַלס „מ ע נ ט ש ן" און בירגער ווי אַלע אַנדערע פון רעגירונגסקאַסעס און ניט ווי שנאָרער און בעטלער!

מ'זאָגט: ס'זיינען געבליבן טויזנטער יידן!"—וואו? ווער? טשאַדעט ניט די קעפּ! מיר ווילן אַ ליסטע פון די לעבנגעבליבענע יידן! מיר, די משפּחות, די פריינט, די באַקאַנטע, די לאַנדסלייט, מיר וועלן זיך טיילן מיט זיי מיטן ביסן ברויט פון מויל. זאָגט, וואו זאָלן מיר שיקן? קען מען שיקן?!. . ..

* * *

עס זיינען ניט די לעבנגעבליבענע וואָס רופן צו אונז, עס איז דאָס בלוט פון מיליאָנען קדושים וואָס שרייט צו אונז נאָך נ ק מ ה! עס איז אויך דער רוף און וואונטש פון די לעבנגעבליבענע, צו נקמה נעמען פאַר זייערע ליידן און יסורים! ווער האָט דאָס געזאָגט, אַז אונז יידן איז פרעמד דער באַגריף פון נקמה? ניט אמת! עס איז אַ זעלבסט־פאַרלייקענונג פון מענטשלעכן געפיל און נאַטור־געזעץ! עס איז דאָך די זעלבע נקמה־שירה (סוס ורוכבו רמה בים), וואָס די יידן האָבן אַמאָל געזונגען ביים ים ווען זיי האָבן געזען די מצרים ליגן טויט!! (וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים — אז ישיר); עס איז דאָך די זעלבע נקמה־שירה, וואָס די יידישע פרויען מיט מרים'ן בראש האָבן געזונגען ביים ים: „דער פערד און רייטער זיינען געזונקען אין ים!" . . . גאָט האָט ניט געוואָלט צוהערן זיך צו דער שירה פון די מלאכים, ער האָט זיי געהייסן שווייגן (בקשו מלאכי השרת לאמר שירה); מלאכים וואָס זיצן אין הימל ליידן ניט, פילן ניט קיין יסורים, זיי קענען ניט און טאָרן ניט זינגען קיין שירה. דוקא די נקמה־שירה פון משה און די יידן האָט געקלונגען זיס אין גאָטס אויערן, די וועלט האָט געשטומט און געהערט די געטלעכע שירה, און נאָר מענטשן וואָס ליידן קענען אויסזינגען אַזאַ נקמה־שירה ווי „אז ישיר"!

עס זיינען די ליידן און די יסורים פון אונזערע אומגעבראַכטע מיליאָנען קרבנות, וואָס אינספּירירן אונז צו זינגען די לידער פון נקמה! בייטאָג און ביינאַכט הער איך זייערע קרעכצן און געוואַלדן. אין די נעכט אויף מיין געלעגער, זע איך די געשטאַלטן פון מיינע טאַטע מאַמע, עס ברענט די שול, איך הער זייערע געשרייען און הילפסרופן פון שול אַרויס, איך וויל זיי ראַטעווען אָבער איך בין געלעמט, איך קען ניט רירן מיט קיין אבר. מיין יינגעטשקע שוועסטערל שטייט פאַרשעמט, שווייגט, אירע בליקן פאָדערן פון מיר עפּעס און זי פערשווינדט... צומאָל הער איך רופן מיין נאָמען, כאָטש איך זע קיינעם ניט... זיי קומען מיר דערמאָנען, איך זאָל אין זיי ניט פאַרגעסן; איך זאָל ניט פאַרגעסן אָן זייערע ליידן און פּיין. און בייטאָג ווען מיינע פינגער קלאַפּן אויס אויפן מאַשין טרויעריקע באַריכטן, ווי אַ מערדערישער דייטש האָט מיט איין פאַרמעסט מיטן שווערד, צושפּאָלטן אַ קינד אויף צווייען, אָדער אַ צווייטער דייטשישער רוצח האָט געוואָרפן קינדער אין דער לופטן און געשאָסן אין זיי (לשם ספּאָרט), דאַן ווערט מיין גאַנץ וועזן פאַרוואַנדלט אין אַ שפּראַצנדיקער לאַווינע, מיינע אויגן ווערן פאַרצויגן מיט אַ קלעפּיקער וואַרעמער פייכטקייט, איך זע ניט קיין אותיות, עס שוועבן פאַרביי מיינע אויגן קינדערלאַך, אָרעמע און געפאַנגענע, צוגערויבטע ביי טאַטע מאַמע, צאַפּלען זיך אין די הענט פון רשעים. עס זיינען דאָך מיינע . . . מיינע קינדער, עס זיינען דאָך אייערע עלנדע יידישע קינדער, וויינען און בעטן זיך אַהיים . . . מיינע פינגער קלאַפּן מעכאַניש און מיין וועזן שרייט: פאַרוואָס?! פאַרוואָס שווייגן די יידן אין ענגלאַנד?! אָבער שטום און אייזן־קאַלט איז די מאַשין און שטיין־האַרט

און אַטראַפּירט איז דאָס ענגלישע יידנטום — קיינער וויל זיך ניט צוהערן צו מיינע טענות. דאַן בעט איך ביי גאָט: פאַרוואַנדל מיך בעסער אין אַ ווילדן דאָנער־קאָזאַק, און פליען ווי אַ וויכער וועל איך מיט מיין בלויזן שווערד איבער לייבער און קעפּ און זייען טויט און פאַרוויסטונג!...

און דעריבער איז אַזוי זיס און געשמאַק דאָס געפיל פון נקמה; דעריבער צאַפּלט אויף אַ פריילעכע סטרונקע ביי מיר אין האַרץ ווען אַ באָמבע רייסט אויף אַ דייטשישע הויז; און דערפאַר געלט דאָס האַרץ ווי סאַמעט, די ידיעות, אַז מיליאָנען דייטשע מענער, פרויען און קינדער לויפן ווי פון פייער און ווערן צעשטיקט און צעפּרוירן אויף די וועגן! כל זמן מיין מויל וועט זיך באַוועגן און מיינע פינגער וועלן האַלטן אַ פעדער אין האַנט, וועל איך ניט אויפהערן צו זינגען דאָס ליד פון נקמה! מיט דער דאַזיקער ליד וועלן מיר אויך פאַרוויגן אונזערע זויג־קינדער אין די וויג־בעטעלעך... עס זיינען די טרערן און דאָס בלוט פון אונזערע גלות פאַרפייניקטע קדושים, וואָס עס מאַכט מיך פאַר אַן אכזר און נקמה־דורשטיק. מיר וועלן אונזערע פייניקער און קינדער רוצחים פאַרברענען מיטן פייער פון אונזערע נשמות און פאַרגיפטן זיי מיטן סם פון אונזערע הערצער!

* * *

מיר קענען ניט און טאָרן ניט זיך אויף קיינעם ניט פאַרלאָזן. קיינער וועט זיך אונזער עולה ניט אָננעמען. די וועלט וועט ניט אויפהענגען קיין איין דייטש צוליב יידיש בלוט. מיר מוזן מיט די מערדער אונזער רעכנונג אַליין מאַכן. גרויס און שטאַרק דאַרף זיין אונזער נקמה אין די דייטשישע רוצחים, אַז די וועלט זאָל אויפציטערן, און זי וועט אַ ציטער טאָן. אונזער איינציקער נקמה־אַקט איז: אַ חרם! אַ חרם אויפן מערדערישן דייטשן פאָלק! קיין יידישער פוס טאָר ניט באַטרעטן, אויף אייביק, דאָס פאַרשאָלטענע לאַנד, דייטשלאַנד! קיין יידישע האַנט און קיין יידישער מוח טאָר ניט אויסגענוצט ווערן לטובת די רוצחים! מיר מוזן שטעלן אונזערע קדושים אַן אייביקן מאָנומענט; מיר דאַרפן געדענקן אָן אונזער קדושים־פאָלק, און אויך אָן זיינע מערדער, טאָג און נאַכט, סיי אין געשעפט און סיי אין וואַרשטאַט! ווען אַ ייד וועט קויפן אַ שטיקל סחורה דאַרף ער אַכטונג געבן, אַז דאָס זאָל זיין ניט קיין דייטשע סחורה! ווען אַ יידישע פרוי וועט קויפן אַ פּאָר זיידענע זאָקן זאָל זי וויסן אַז די זאָקן זיינען פאַרשמירט מיט בלוט פון יידישע קינדער! עס קען ניט זיין קיין בעסערע מצבה נאָך אונזערע קרבנות ווי אַ חרם! און דער יידישער מאַן אָדער יידישע פרוי, וואָס וועט ניט האַלטן דעם חרם, וועלן מיר זיי דערמאָנען, עס זיינען דאָ גענוג מיטלען; חרם, הייסט ניט נאָר, אַז דייטשלאַנד וועט זיין פאַרשאָלטן, עס וועט אויך זיין פאַרשאָלטן דער ייד וואָס וועט דעם חרם ניט האַלטן! ווי יהושע האָט געזאָגט: „מיטן ערשטן קינד זאָל ער לייגן דעם פונדאַמענט און מיטן צווייטן קינד — זאָל ער אַריינשטעלן די פענצטער!"...

ר ב נ י ם! וואָס שווייגט איר?! נעמט דעם שופר של איל פון יצחקס עקדה, און בלאָזט אויס אַ תקיעה גדולה, אַז פאַרציטערט און פאַרשוואַרצט זאָל ווערן די וועלט! דאַרפט איר נאָך האָבן אַ ישוב הדעת? האַלט איר ניט פון דער צוואה פון מיליאָנען קדושים (דברי שכיב מרע....), וועלכע האָבן פאַר זייער טויט פאַרשאָלטן דאָס דייטשע פאָלק און לאַנד אויף אייביק?! עס קענען דאָ ניט העלפן קיינע פשטלעך און חקירות, די צוואה פון קדושים־פאָלק מוז זיין הייליק! געדענקט די אחריות וואָס עס ליגט אויף אייך אין דעם מאָמענט! הערט איר ניט דעם געיאָמער פון די געגאַזטע קינדער?! הערט איר ניט די גסיסה־קרעכצן פון די טאַטעס און מאַמעס?! באַטראַכט זיך גוט, זיינען דאָס ניט אַ מאָל אייערע קינדער, אייערע טאַטעס און מאַמעס וואָס רופן צו אייך נאָך הילף, נאָך נקמה?! הערט איר ניט?! פילט איר ניט?! ר ב נ י ם!!!

י. ביטש

ערב גרויסע געשעענישן

עס דערנענטערן זיך גרויסע טעג, טעג פון טרייסט און האָפנונג. אַז פון די דריי און האַלב מיליאָן יידן פון פוילן, וועלכע די נאַצים האָבן סיסטעמאַטיש אָנגעפירט אַזאַ עקשנותדיקן און אכזריותדיקן אויסראָטונגס־קאַמף אַקעגן זייער נפש און גייסט, האָט זיך זיי נישט איינגעגעבן און מאָסן יידן וועלן זיך צוריקקערן פון די דערפער און וועלדער צו זייערע פריערדיקע פלעצער, וואו עס וועט זיך ווידער נעמען וועבן יידיש לעבן. עס וועלן צוריקקומען קאָמפּלוסטיקע מוטיקע יינגע מענטשן, וואָס וועלן פאָרטזעצן די גרויסע גייסטיקע קולטור־ירושה וואָס דאָס פּוילישע יידנטום האָט דורך דורות אַזוי פּראַכטיק געשאַפן. קענען מיר אָבער זיין פריילעך? ווען דער ווייטאָק און פּיין איז נאָך פריש אין זכרון? פון די יידישע שטעט און שטעטלעך וואָס זיינען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין בית עולמס. און קענען מיר זיין געטרייסט אַז מיר ווערן געשטיקט פונם גרויסן טרויער, פון די הונדערטער טויזנטער יידן וואָס זיינען געשיקט געוואָרן צו די מעכאַניזירטע טויט־קאַמערן און קאָנצענטראַציע לאַגערן? יאָ, דאָס איז אַ ווייטאָק וואָס איז נישט אויסצודריקן מיט ווערטער. זייערע פאַרצווייפעלטע געשרייען מאָנען פון אונזער געוויסן נקמה צו נעמען פון די סאַדיסטישע האָרדן.

מיט גרויס פרייד באַגריסן מיר די באַפרייאונג פון פוילן דורך די רויטע אַרמיי, וואָס האָט אויף אַזאַ אונגלויבלעכן אופן אין אַ קורצע צייט דורכמאַרשירט דעם גרויסן שטח פון פוילן, און אָפּגערייניקט די ערד פון די ווילדע באַרבאַרן, וואָס האָבן ווי היישעריקן זיך איינגעפרעסן אינם פּוילישן לייב, ווי מאָרד־רויב, אונערהערטע רציחה איז געווען דער אויסגאַנג פונם טאָג און ווייגעשרייען פון מוטערס און קינדער האָבן דורכגעשניטן די נעכט און צושטערט און פאַרניכטעט אַלץ וואָס איז זיי געשטאַנען אין וועג. מיר שטייען ערב אַ גרויסע צייט, נאָכדעם וואָס דער בלוטיקער משוגעת האָט אין פוילן געבושע־

וועט העכער פינף יאָר, ווי אַזעלכע קולטור שטעט ווי וואַרשאַ, לובלין, לאָדז און אַנדערע שטעט זיינען חרוב געוואָרן, און איצט זייער באַפרייאונג לייגט אַרויף אויף די פעלקער אַ חוב צוריקצושטעלן אויף אַ נאָרמאַלן אופן דאָס לעבן פון דעם שארית הפליטה.

מיר שיקן אונזערע טויזנטער ברכות צו די העלדישע קעמפער פון די רויטע אַרמיי און באַוואונדערן דעם העראָאישן געראַנגל צו באַפרייען די מענטשהייט פון די פינצטערע כחות. דאָס וועט אויף אייביק פאַרצייכנט ווערן אין די גאָלדענע בלעטער פון די מענטשלעכע געשיכטע.

פאַר אונז יידן איז די שמחה אַ טאָפלטע. ערשטנס די באַפרייאונג פון פוילן, וואו מיליאָנען מענטשן ווערן באַפרייט פונם נאַציישן ווילדן גיהנום. צווייטנס, דער שטח איז פאַר אונז הייליקע ערד. דאָרטן האָבן אונזערע זיידעס און עלטער־זיידעס פון צענדליקער דורות מיט שוייס און בלוט די ערד דורכגעווייקט און זי זאַפטיק געמאַכט; וואו ס׳האָט זיך צעבליט די יידישע שטעט און שטעטלעך, וואָס זיינען פון לאַנג געוועזן דער גייסטיקער רעזערוואַר פון תורה און קולטור און איז ווי אַ לעבעדיקער קוואַל געפלאָסן איבער אַלע יידישע ישובים. אונזער מאָדערנע יידישע ליטעראַטור האָט דאָרטן געפונען איר גרויסן אָפּקלאַנג און ווי אַ שיינע בלום זיך צובליט. די גרויסע צאָל יידישע ביכער, צייטשריפטן, טעגלעכע צייטונגען, יידיש טעאַטער, קונסט; פרצס סימבאָלישע מעשהלעך און שלום אשס דאָס „שטעטל“, איז דאָך דער המשך פונם יידישן שאַפן פון דורות. שיינע און גרויסע האָפנונגען האָבן מיר געלייגט אויף די יידישע יוגנט, און ועל כולם אויף די יידישע סאָציאַליסטישע אַרבייטער פאַרטיי. און איצט איז אַלעס חרוב.

יאָ, פוילן ווערט איצטער פריי. און מיר פרייען זיך. אָבער דאָס איצטיקע פוילן מוז ראַדיקאַל געענדערט ווערן. מיר ווילן זיך נישט דערמאָנען דאָס פריעריקע פוילן: פון באָיקאָט קעגן יידן, דאָס וועלן שאַפן יידישע געטאָס, באַזונדערע בענק פאַר די יידישע סטודענטן; דער נאַרישער משוגעת וואָס האָט זיך אין פאַרלויף פון דער צייט כמעט ווי איינגעבירגערט אינם פוילישן לעבן. יאָ, דאָס פוילישע פאָלק האָט זיך דעמאָלט אַרויסגעוויזן פיל באַוואוסט־זיניקער אין זיין אַנטיסעמיטיזם ווי אַנדערע פעלקער. די באָיקאָט־באַוועגונג קעגן יידן איז געוואָרן איינער פון די עלעמענטן פון דער פוילישער נאַציאָנאַ־לער באַוועגונג מיט וועלכע זיי האָבן באַגייסטערט די מאַסן. ניין, דאָס דע־מאָלטיקע פוילן ווילן מיר אויסמעקן פון אונזער זכרון, און וואַרפן אונזער בליק אויף אַ פוילן פון מענטשלעכקייט און ברידערלעכקייט און צוזאַמען בויען אַ בעסערע און שיינערע וועלט.

אין דער כאטע

— באָבע, באָבע!

אַניסיא האָט אויפגעהויבן אירע האַלב בלינדע אויגן. פון יענער זייט פלויט האָט נאַטאַלקאַ גערופן.

— וואָס איז?

— אפשר קען מען אַריינגיין צו אייך אויף אַ מינוט?

— פאַרוואָס נישט? קום אַריין, אויב דו ברויכסט — האָט אַניסיא גע־זאָגט מרוקענדיק, און זיך ווייטער געוואָרעמט אויף דער זון. אָך, האָט דאָס די זון געבראָטן — עס האָט זיך געדאַכט, אַז זי וועט דאָך סוף כל סוף אָנוואַ־רעמען די דערקעלטערטע, צעווייטאָקטע ביינער. די גוטע, ליבלעכע תמוז זון. ס׳זאָל נאָר נישט רעגענען — האָט אַניסיא זיך געזאָרגט איידער עס איז נויטיק געווען. אַ רעגן, דאָס וואָלט געווען ס׳ערגסטע. עס האָט געבראָכן, וויי געטון אין אַלע ביינער, געלענקן האָבן געשמערצט, שווער געווען צו שטעלן אַ טריט. גאַנץ אַנדערש אָבער ווען די זון האָט געשיינט, אָט אַזאַ זון ווי איצט; ליבלעך, תמוזדיק, גיסנדיק זיך אויף דער ערד אין אַ גאָלדענעם שטראָם.

— באָבע!

— וואָס איז?

— איר קענט הערן וואָס כ׳רעד צו אייך?

— פאַרוואָס זאָל איך נישט הערן?... אוודאי הער איך — האָט אַניסיא גלייכגילטיק געענטפערט. וואָס פאַר אַ אייביקע פראַגן. אַמער וואָלט זי גע־לאָזט אַן אַלטע זקנה צורו. דאָס לעבן איז דאָך איר שוין גאָרנישט שולדיק, אַ חוץ אַביסל מנוחה, כדי ווי עס איז צוצולעבן ביזן טויט, וואָס האָט עפּעס נישט געוואָלט קומען.

— באָבע — האָט נאַטאַשאַ זיך געהאַלטן ביי אירס — קוקט נאָר אויף מיר!

נישט ווילנדיק האָט די אַלטע אויפגעהויבן אירע שווערע אויגן־לעדלעך. פאַרנעפּלטע, ווי מיט בלאָנעס באַדעקטע אויגן האָבן געקוקט אויפן מיידל.

— באָבע, די דייטשן גייען.

אַניסיא האָט געהויבן די אַקסלען. זי האָט עס שוין געהערט מיט אַ פּאָר טאָג צוריק. זיי גייען. נו איז וואָס? אפילו דייטשן וועלן דאָך לאָזן אַזאַ אַלטן שאַרבן, ווי זי איז, אויסלעבן אירע טעג אומגעשטערט. זיי גייען, זאָלן זיי גיין. דייטשן — אין דער מינוט איז אָט דאָס וואָרט געווען פאַר איר גאַנץ פרעמד, אָן שום באַטייטונג. פיל וויכטיקער איז, אַז ס׳איז דאָ אַ זון, אַז די זון וואַרעמט, און צעגייט זיך מיט אַ מחיהדיקער וואַרעמקייט איבער די אָנגעווייטאָקטע ביי־נער. דייטשן זאָלן זיך שוין די יינגערע זאָרגן וועגן די דייטשן... וואָס גייט עס זי אָן...

— באָבע, מיר גייען אין וואַלד אַריין.

— גייט אייך — האָט זי געמרוקעט — וואָס גייט עס מיך אָן . . . איך וועל אין וואַלד אַריין נישט גיין . . .

נאַטאַלקאַ האָט זי אומגעדולדיק אָנגעכאַפּט ביי דער האַנט.

— דו ריר מיך נישט אָן . . . עס טוט וויי . . . קוקט נאָר אויף איר, ווער זי איז . . .

— באָבע, באָבע, הערט מיך אויס אַ ווײַלע!

— איך הער . . .

— איר הערט מיך?

— יאָ, כ׳הער.

— באָבע, מיר אַלע גייען אין וואַלד אַריין, דער טאַטע, און איך, און אַלע, אַלע!

— נו, גייט זשע . . . אַזוי דאַרף זיין . . . אויב די דייטשן קומען . . . איז אין וואַלד אַריין . . . און איך וועל מיך דאָ אַנוואַרעמען אויף דער זון . . .

— באָבע, ביי אונז אין סאָד זיינען דאָ צוויי רויט־אַרמייער.

— ווער?

— צוויי רויט־אַרמייער, איר פאַרשטייט?

— אַוודאי פאַרשטיי איך . . . און מיך גייט עס נישט אָן . . .

דאָס מיידל האָט פאַרצווייפלט אָנגעכאַפּט די אַלטיטשקע ביים אָרעם.

— באָבע, שלאָפט נישט! שלאָפט נישט!

— איך שלאָף נישט . . . בלויז נאָר אָט אַזוי זיך געכאַפּט אַ דרימל . . .

— באָבע, הערט, ביי אונז אין סאָד, אין דער בודקע הינטער די פלוימענביימער זיינען דאָ צוויי רויט־אַרמייער.

— נו איז וואָס? געפעלט דיר אפשר איינער, אָדער וואָס?

— נאַטאַלקאַ האָט שווער געזיפצט. אויס מורא איז זי אַנידערגעפאַלן פאַר דער זקנה, און קוקנדיק אויף די בלייכע, מיט ווייסקייט באַדעקטע אויגן האָט זי גערעדט מיט דרוק.

— באָבע, ביי אונז זיינען דאָ צוויי רויט־אַרמייער. פאַרוואונדעטע. מיר קענען זיי נישט מיטנעמען מיט אונז. זיי ליגן, מען קען זיי נישט רירן. איר פאַרשטייט?

— איך פאַרשטיי . . . מ׳וואָלט זיי געדאַרפט לייגן אויף דער זון . . .

— באָבע, זיי זיינען שווער פאַרוואונדעטע, איר פאַרשטייט? מיר אַלע גייען אין וואַלד אַריין . . . באָבע, די צוויי דאַרף מען דערלאַנגען וואַסער, אַרומגיין אַרום זיי, איר פאַרשטייט?

— פאַרוואָס נישט? . . .

— איר וועט עס קענען באַווייזן?

— וואָס זאָל איך דאַרט נישט קענען? אַז עס שיינט נאָר די זון, טון די ביינער נישט אַזוי וויי; כ׳וועל קענען . . .

— איר ווייסט וואו די בודקע איז ביי אונז?

— כ׳ווייס גאַנץ גוט . . . פאַרוואָס זאָל איך נישט וויסן? . . .

— איר׳ט אַריינגיין צו זיי?

— כ׳וועל אַריינגיין, כ׳וועל אַריינגיין . . .

— נאָר אַזוי, אַז די דייטשן זאָלן זיך נישט דערוויסן . . .

— זיי וועלן זיך נישט דערוויסן, ניין . . . וואָס וועלן זיי נאָכגיין אַן אַלטע באָבע? און איך וועל מיר פּאַמעלעך אַהינגיין אויף יענער זייט פון די פלוימענביימער, פון די פלוימענביימער . . .

— באָבע, איר וועט נישט פאַרגעסן?

— וואָס זאָל איך דאַרט פאַרגעסן? . . . צוויי, זאָגסטו . . . וואַסער דאַרפן זיי, דאָס קישן אונטערן קאָפּ אויסגלייכן, אָדער וואָס דאַרטן . . . מן הסתם וועט מען דאַרפן אַריינטראָגן אַ לעפל עסן אויך . . .

דאָס מיידל האָט זיך דערפרייט.

— יאָ, באָבע, יאָ . . . דערווייל עסן זיי נעבעך נישט . . . אפשר אין אַ טאָג צוויי אַרום וועט זיי בעסער ווערן . . .

— איך וועל שוין אַכטונג געבן דערויף . . . כ׳וועל ברענגען ברויט, אָדער עפּעס אַנדערש . . . כ׳וועל שוין זען . . .

— ווען וועט איר גיין?

— כ׳וועל באַלד גיין, און שפּעטער אויך... קענסט דיך שוין באַרואיקן . . .

— איר׳ט נישט פאַרגעסן?

זי האָט זיך באַליידיקט.

— וואָס מיינסטו וואָס, ווען אַניסיאַ זאָגט צו איז צוגעזאָגט . . . און וואָס מיינסטו? אַז אַניסיאַ איז שוין אַזאַ אַלטער בר־מינן, וואָס קען זיך נישט רירן? ניין . . . אַזוי לאַנג ווי די זון שיינט קען איך נאָך עפּעס . . .

נאַטאַלקאַ האָט געגלעט די גערינצלטע, ציטערנדיקע האַנט.

— נו, זייט געזונט, באָבע . . . כ׳מיין, עס וועט נישט לאַנג געדויערן און מיר וועלן זיך אומקערן אין דאָרף אַריין . . . און איצט, כל זמן ס׳לאָזט זיך, דאַרף מען אָפּציען . . . פונם וואַלד אַרויס וועלן מיר זיי דזשוביען . . .

— גערעכט — האָט די אַלטע געמרוקעט.—פונם וואַלד אַרויס . . . און אויף די צוויי אין סאָד וועל איך שוין אַכטונג געבן . . . האָב נישט קיין מורא, ווען דו וועסט קומען, וועט אַלץ זיין אין אָרדנונג . . . איך וועל שוין נישט פאַרגעסן אין דיינע ביידע בחורים . . .

פונם פלויט האָט זיך דערהערט אַ רופן:

— נאַ־טאַ־שאאאַ! וואו איז זי דאָס? נאַטאַ־שאאאַ!

— איך גיי שוין, טאַטעלע, כ׳גיי שוין!

— ווי נאָר די באָרוועסע פיס זיינען פאַרשוואונדען, האָט אַניסיאַ אַ שאָקל געטון מיטן קאָפּ.

— נו, אַלטע, לאָמיר זען וואו זי האָט דאָס די צוויי . . .

זי האָט זיך שווער געשלעפּט. אַמשווערסטן איז געווען אויפצושטיין. אָבער קוים האָט זי איינמאָל אויסגעגלייכט די אָנגעווייטאָקטע פיס, זיינען זיי שוין ווי עס איז געגאַנגען. אָנגעלענט אויף אַ שטעקל, האָט זי זיך גערוקט פּאַמע־

לעך פאַראויס. די האַלב בלינדע אויגן האָבן אינם בליאַסק פון דער זון געפונען די באַקאַנטע שטעגלעך. געווען מיט זיי באַקאַנט, געהאַט זיי אין זכרון — אַט דאָ אין דעם פויערים־הייזל אָפּגעלעבט — וויפיל יאָרן? נײַנציק? אײַן־און־נײַנציק? ניין, זי האָט נישט געדענקט, די יאָרן האָבן זיך פאַרפּלאָנטערט, אָן אומענדלעך לאַנגע ריי.

זי איז אַרומגעגאַנגען אַרום און אַרום אינם שכנס סאָד. די פלוימענביימער זײַנען געוואַקסן אין אַ ווינקל, הינטער די בייטן זונבלומען, הינטער די קאַנאָפּליעס, הינטער דעם וועלדל מאַלינעס. די בודקע, אַ קליינע, איז געווען באַדעקט מיט שטרוי, באַוואָרפן מיט צווייגן. טאַפּנדיק מיט די הענט האָט זי געפונען דעם אַרײַנגאַנג.

— זיי וועלן נישט געפינען . . . עס איז אַזוי באַהאַלטן, אַז זיי וועלן נישט געפינען . . .

אינעווייניק, אויף שטרוי, זײַנען געלעגן די פאַרוואונדעטע. די אַלטע איז בײַ זיך אַראָפּגעפאַלן פון שרעק און זיך צוגעקוקט צו זיי.

— אַזעלכע ייִנגיטשקע . . .

איינער פון די פאַרוואונדעטע האָט זיך אויפגעכאַפּט פון אַ פיבערהאַפטן שלאָף. ווי אַ משא האָט ער געשלעפּט זײַן פאַרבאַנדאַזשירטן קאָפּ.

— ווער איז דאָ?

— שטיל, שטיל . . . די באָבע אַניסיא איז געקומען . . . דו ליג, ליג רואיק.

— וואַסער . . .

— וואַסער . . . איך וועל ברענגען וואַסער אויך, טייערער, ווי דען, איך וועל ברענגען . . .

זי אַליין האָט נישט געוואוסט פונוואַנען עס נעמען זיך די כחות. דער רייסנדיקער ווייטאָק אין די פיס האָט אויפגעהערט, זי האָט אינגאַנצן פאַרגעסן אין אים. האָט אָנגעשעפּט וואַסער פונם ברונעם, גענומען אין אַ קריגל און ווידער זיך געלאָזט וואַנדערן אין סאָד אַרײַן, הינטער די פלוימענביימער.

— טרינק, טרינק, טייערער . . . דאָס וואַסער איז גוט, קאַלט וואַסער פון אונזער ברונעם . . . טרינק . . . אַזאַ וואַסער איז אַליין שוין אַ רפואה . . .

דער צווייטער פאַרוואונדעטער האָט זיך געוואָרפן פון היץ. זי האָט אײַנגעטונקט אַ שמאַטע און אים צוגעלייגט אויפן דערהיצטן שטערן.

— זעסט, אַן אַלטע קען דאָך צונוץ קומען . . . און נאַטאַלקא האָט כסדר געהאַלטן אין איין פרעגן, איר פאַרשטייט און איר פאַרשטייט . . . וואָס האָב איך דאָ נישט צו פאַרשטיין? . . . אַ קראַנקער דאַרף האָבן וואַסער, דאָס איז זעלבסטפאַרשטענדלעך . . . און דו, טייערער, ליג רואיק, רואיק . . . וועסט דיר איבערליגן אַ טאָג, צוויי, און ס׳וועט דיר בעסער ווערן . . .

זי האָט איבערגעלאָזט דאָס קריגל בײַ די פאַרוואונדעטע און זיך געשלעפּט אַהיים. ווידער זיך אָנידערגעזעצט אויף דער שוועל און באַלד טאַקע

אײַנגעדרימלט, אויסגעמאַטערט פון דער באַמיאונג. אינם שלאָף האָט זי געפילט ווי שלעפּערדיקע, פוילע פליגן זשומען, אויסגעמאַטערטע פון דער זון. ווי די זון וואַרעמט, ווי איר שײַן צעגייט זיך מיט אַ זיסער וואַרעמקייט איבערן גאַנצן גוף. דער קילער אָוונט האָט זי אויפגעוועקט. מיט מי האָט זי זיך דערשלעפּט צו די פאַרוואונדעטע און אומגעקערט אַהיים.

— אַט אַוועק שוין דער טאָג . . . און מאָרגן וועט ווידער זײַן שיין וועטער . . .

דער מאָרגנדיקער טאָג האָט געבראַכט נישט נאָר שיין וועטער. דרײַ זײַנען זיי אַרײַנגעקומען אין הויף. אַניסיא האָט זיך נישט דערשראָקן. וואָס גייען איר אָן דײַטשן — סאַי־ווי נישט געבליבן מער ווי אַ פּאָר טאָג ביז צום טויט, וואָס האָט אַלץ נישט געוואָלט קומען. דײַטשן וועלן דאָך נישט לויפן אויף אַזאַ אַלטע פּראַכנע, זי קען זיי דען אַרן? . . .

רואיק האָט זי געוואַרט ביז זיי וועלן צוקומען נענטער. געהערט שוין דײַטלעך די האַרטע קלאַנגען פון אַ פרעמדער שפּראַך. זאָלן זיי רעדן . . . פאַרשטייסט סאַי ווי נישט וואָס זיי זאָגן.

זיי האָבן געשריגן אויף איר, און זי האָט גוטמוטיק געשמייכלט, באַמיענדיק זיך גענויער זיי אָנצוקוקן מיט די האַלב בלינדע אויגן. יאָ, דרײַ זײַנען זיי געווען, ייִנגע, נישט עלטער פון יענע, וואָס ליגן אין דער בודקע אין אַ ווינקל פון שכנס סאָד. זי האָט זיך דערמאָנט — האָבן זיי דען גענוג וואַסער אין קריגל? נו, זאָלן די שוין אַוועקגיין, מען דאַרף דאָך אַרײַנקוקן צו יענע . . . פּאַוואָלינקע, פּאַוואָלינקע, כדי קיינער זאָל נישט באַמערקן . . . ווער וועט דאָס אַכטונג געבן אויף אַן אַלטער באָבע, וואָס קריכט קוים? און זי וועט זיך אַדורכגיין זען וואָס זיי מאַכן, טון וואָס מען דאַרף, אפשר צורעכט מאַכן אַ באַנדאַזש, צי וואָס . . . די הענט דינען שוין נישט ווי אַמאָל, געוויס, נאָר אַז מען דאַרף נאָך . . . האַ, האַ, אַניסיא וועט זיך נאָך געבן אַן עצה . . .

זיי האָבן געשריגן, געשריגן און אַוועקגעגאַנגען. זי האָט געמיינט, אַז עס איז שוין דער סוף. נאָר ווי עס איז איר געלונגען אויפצושטיין, איז דאָס הייפל געוואָרן אָנגעשטאָפּט פול.

— דײַן כאַטע?

מיט איין האַנט האָט זי זיך פאַרשטעלט די אויגן קעגן דער זון. עמיצער האָט גערעדט אויף אוקראַיִניש, איר לשון, אַביסל האַרט און הייזעריק. זי האָט אַלץ פאַרשטאַנען. נאָר ס׳האָט זיך איר סתם נישט געוואָלט רעדן. וואָס האָט זי צו זאָגן, ווער, וואָס?

דער אָפיציר האָט נישט אָפּגעלאָזט.

— רעד, דײַן כאַטע?

אַניסיא האָט צורעכט געמאַכט דאָס טיכל, וואָס האָט זיך אַראָפּגערוקט פון די גראָע, נישט געקעמטע האָר. זי האָט זיך פאַרטראַכט אַ ווײַלע.

— מײַנע . . . וואָס איז דען?

די אָפּיצירן האָבן אָפּגעהאַלטן אַ באַראַטונג צווישן זיך. אַניסיאַן האָט עס פאַרדראָסן וואָס זיי פאַרשטעלן איר די זון. ברוגזדיק האָט זי עפּעס געמורמלט אונטער דער נאָז.

— וואָס איז?

— גאָרנישט . . . אַזוי זיך . . .

— עפן די כאַלופּע.

— זי איז דאָך אָפן — האָט אַניסיאַ זיך געוואונדערט.

— עפן, אַז מען הייסט דיך — האָט דער איבערזעצער געשריגן. פּאַמעלעך, קרעכצנדיק, אָנגעלענט אויפן שטעקל האָט זי זיך געשלעפּט און איז אַריין אין שטוב. די אָפּיצירן נאָך איר.

— ענג, אַן עיפּוש — האָט דער קאָלאָנעל זיך געקרימט.

— מען קען עפענען ס׳פענסטער — איז עמיצער פון די יינגע אונטערגעשפּרונגען און אַ שטופּ געטון דאָס קליינע פענסטערל. עס האָט זיך אויפגעפּראַלט מיט אַ טראַסק אויף דער פאַרשאָטנטער זייט פון סאָד, וואָס איז נאָך געווען קיל פון דער מאָרגנדיקער ראָסע.

— פרעגט זי, וואו עס געפינען זיך די מענטשן פון דאָרף — האָט דער קאָלאָנעל באַפוילן.

אַניסיאַ איז אויפגעשטאַנען, שטיצנדיק זיך אויפן שטעקל און געקוקט אויפן המון פרעמדע מענטשן.

— איך ווייס דען? — האָט זי געשאָקלט מיט די אַקסלען אויף דער פראַגע.—איך בין אַ זקנה, כ׳גיי נישט איבערן דאָרף.

— ביסט איינע אַליין אין דער כאַטע?

— איינע אַליין . . . צען יאָר שוין אַליין . . . זיי האָבן זי געלאָזט צורו. האָבן זיך אַנידערגעזעצט אויף דער באַנק, אויפן בעט, גערעדט וועגן עפּעס מיט הויכע קולות. זי האָט געוואַרט אַ ווײַלע און געגאַנגען צו דער טיר. עמעצנס האַנט איז געפאַלן אויף איר אַקסל, זי אַ ריס געטון. זי האָט פאַרשטאַנען, אַז דאָס פאַרהאַלט מען זי אין שטוב. דער קאָלאָנעל האָט לאַנג געשמועסט מיטן איבערזעצער.

— און איר זאָלט אַכטונג געבן . . . אַ בלינדע אַלטע, דער טייוול ווייסט, וואָס דאָ טוט זיך איינדרעאַמתן . . זי קען נאָך עמעצן אָנברענגען אויף אונז, איידער מיר וועלן זיך אַרומקוקן. איך בעט אייך דרינגענד זי נישט אַרויסצולאָזן פון דער כאַטע, נישט אַראָפּצונעמען קיין אויג פון איר אפילו אויף אַ ווײַלע . . .

אַניסיאַ האָט מיט הסכמה צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ, ווען מען האָט איר דערקלערט, אַז זי מוז בלייבן זיצן אין הויז. וואָס אַרט עס זי . . . אין הויז, איז אין הויז...

זי איז אַרויפגעקראָכן צו זיך אויפן אויוון און איינגעדרימלט. אין דער כאַטע האָט מען גערעדט הויך, מען האָט צעלייגט מאַפּעס אויפן טיש, זיך

געקריגט, געפּיפן, געטופּעט מיט די אונטערגעקאָוועטע שטיוול, עס האָט איר נישט געשטערט. זי האָט געדרימלט. פליגן האָבן געזשומעט, טירן געסקריפּעט, זעלנער זיינען געלאָפן. ווי דורך אַ נעפּל האָט זי דאָס אַלץ געהערט אין איר זקנהשן דרימל.

נאָר אין אָוונט האָט זי אָנגענומען אַ מורא. דאָרטן, אין דער פאַרבאָרגענער בודקע הינטער די פלוימענביימער, האָט שוין זיכער געפעלט וואַסער אין קריגל. די יינגלעך וואַרטן, קענען זיך נישט דערוואַרטן אויף דער באָבע אַניסיאַ. זיי ווייסן פון גאָרנישט — וועלן מיינען, די אַלטע האָט פאַרגעסן, ס׳גלוסט זיך איר נישט צו קומען . . .

זי האָט זיך אויפגעכאַפּט און פאַרזיכטיק געקוקט איבער דער שטוב. ס׳איז געווען פול מיט זיי. האָבן זיך געשטופּט ביי די טירן, זיינען געגאַנגען איבערן פעדערהייזל; אַ וואַך איז געשטאַנען ביים אַריינגאַנג. פּשוט נישט צום פאַרשטעלן זיך, אַז זי וועט דאָ קענען אַרויסגיין אומבאַמערקט. מיט גרויס מי האָט זי זיך אַראָפּגערוקט פונם אויוון.

— וואו גייסטו דאָרטן?

ווי פון אונטער דער ערד איז אויסגעוואַקסן דער איבערזעצער. זי האָט ברוגזדיק אַוועקגעשטופּט זיין האַנט מיטן שטעקל.

— קוקט נאָר אויף אים . . . איך גיי טון מיין געברויך, פאַרשטייט זיך . . .

ער האָט זיך צוריקגעצויגן, נאָר ווען זי איז אַרויס, האָט זי באַמערקט, אַז ער גייט איר נאָך טריט ביי טריט. זי האָט געשאָקלט מיט די אַקסלען.

— זע נאָר ווי זיי שרעקן זיך דאָס פאַר אַן אַלטער באָבע, די דייטשן . . . טאַקע, אַן אַלטע קען דאָך נאָך עפּעס באַווייזן . . . יאָ, גיט אַכטונג, גיט אַכטונג . . .

זי האָט זיך אומגעקערט אין שטוב אַריין, אויפן אויוון אַרויף. און אַלץ מער און מער האָט זי געדריקט די אומרו, וואָס וועט זיין מיט יענע צוויי.

— נאַטאַשאַ וואָלט שוין געקענט אַרויסשפּרינגען...אָבער איך די זקנה... וואָס קען איך טון, טייבעלעך, אַז אפילו פאַרן אייגענעם געברויך לאָזן זיי נישט אַרויס, קריכן נאָך ווי אויף חידושים, טאָ ווי זשע וועט זיין . . . אוי, נאַטאַשאַ, די באָבע אַניסיאַ האָט דיר צוגעזאָגט, צוגעזאָגט, נאָר וואָס קומט אַרויס דערפון? וואָס וועט זיין?

לאַנג האָט זי זיך געדרייט אויף איר געלעגער און שווער געאָטעמט. ווען דער שלאָף איז געקומען האָט זי געחלומט פון יענע צוויי. זיי האָבן געבעטן וואַסער, גערופן הויך פון דער בודקע — נאָר ס׳איז קיין וואַסער נישט געווען. זיי האָבן זי גערופן, באָבע אַניסיאַ, און באָבע אַניסיאַ איז נישט געקומען. דער באַנדאַזש האָט זיך אַראָפּגערוקט פון די וואונדן אויפן קאָפּ, און ס׳איז נישט געווען ווער עס זאָל צורעכט מאַכן. זיי האָבן זיך באַקלאָגט פאַר נאַטאַשאַן, אַז באָבע אַניסיע האָט נישט געהאַלטן וואָרט. נאַטאַשאַ האָט געוואָרנט דער באָבען אַניסיאַ מיטן פינגער, גערעדט עפּעס שטרענג און לאַנג,

ביז די אַלטע אויגן האָבן זיך אָנגעפילט מיט טרערן. אָך, ווי הויך זיי האָבן געשריגן נאָך וואַסער! אַזוי הויך, אַז אַניסיא האָט זיך אויפגעכאַפּט. זי האָט גלייך דערפילט, אַז עפּעס טוט זיך דאָ אין שטוב. זי האָט געקוקט פונדערהייך, פון אויוון אַראָפּ, און ס'האָט זיך איר אויסגעדאַכט, אַז זי חלומט נאָך.

אָפּיצירן זיינען געזעסן אַרום טיש, אויף די בענקלעך, אויפן בעט, און פאַרן טיש זיינען געשטאַנען יענע צוויי פון דער בודקע הינטער די פלוי־מענביימער. אַניסיאן האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז פלוצלונג זיינען אַראָפּגעפאַלן פון אירע אויגן די בלאָנעס, וואָס האָבן שוין יאָרנלאַנג זיך דאָרט באַזעצט. איר ראיה איז געוואָרן קלאָר, לאַנג האָט זי שוין אַזוי נישט געזעען — אַ באַנדאַזש אויפן קאָפּ, באַנדאַזשן אויף די פיס און אויף די הענט. יינגע פנימער באַוואַקסן מיט טונקעלע, לאַנג נישט געגאָלטע בערד. די אויגן האָבן פיבערדיק געלויכטן מיט אַ העלן בליאַסק. אַניסיא איז געווען ווי פאַרכשופט, האָט שווער געדריקט די פינגער, כדי נישט צו שרייען.

(המשך פון דער דערציילונג אין קומענדיקן העפטל)

א. נ. שטענצל

די באַלאַדע פון יידישן קינד

אַ שליטן צעקלינגט מיט טויזנט גלעקער,
באַרג אַראָפּ אין אַ זאַווערוכע ווינט,
עס הירזשען די פערד, עס פייפט דער אַרום
דער שליאַך אונטער די קאָפּיטעס פאַרשווינדט;

אין טויזנט שפליטער ר'איז אויפגעפלויגן,
אויפגעטאַנצט אַצינד אין ווילדסטער פרייד —
אויף פוילישער ערד די רויטע אַרמיי
רייט אַנטקייגן דער קומענדיקער צייט!

מיט די נידריקסטע פון די נידריקסטע
ווערן דאָך אַלע מענטשן ערשט באַפרייט,
יאָ, אַז צעשפּרינגען ס'זיינען רינגען,
ליגט צעשאָטן די שמידנדיקע קייט.

געוואַלטיק קלינגען די קלויסטער גלעקער,
פון אַלע כאַטעס מען לויפט זיך צענויף,
אונטער זייערע פיס טרייסלט די ערד,
פונם גאַנג פון די טאַנקן באַרג אַרויף.

שוין שטייען די צלמים ברייט אויסגעשטעלט,
אויף זילבערנעם טאַץ דאָס ברויט און דאָס זאַלץ,
צעשרייט זיך אַ באָבע מיט טרערן נ'קול:
„ביין, ברידער, בראַטשע, דאָס איז נאָך נישט אַלץ!

„פאַראויס פאַר אַלע, פאַר אַבראַזן און גלח,
דאָס־אַ וואָס פאַר אייך דאָ כ'פיר אין מיין האַנט!
אין זכות פון דעם קינד וואָס אויסבאַהאַלטן,
איז דאָך באַשיצט אונזער געפייניקט לאַנד".

אַ שליטן צעקלינגט מיט טויזנט גלעקער,
געלאָזט זיך אין דער וועלט מיט ווילדסטן גאַנג,
געזאַנג אויפגעהילכט פון לאַנד צו לאַנד,
באַרג אַרויף איצט דער יאָגנדיקער טאַנק.

שטייען זיי מיט די היטלעך אין די הענט,
מיט פנימער צעצלמטע אין ווינט — —
און דער קאָמאַנדאַנט פון זיין טאַנק אַרויס,
קושט דאָס טראָגנדיקע יידישע קינד.

פ י ר ל י ד ע ר

(געווידמעט די גוטע מענטשן וואָס האָבן אויסבאַהאַלטן אונזערע קינדער)

1.

דאָס אבראַזן-ליד פון הייליקן הירש

דער הייליקער הירש פון סאָסנע וואַלד אַרויס,
זיין איינהאָרן־געדריי — זאַווערוכע ווינט!
ס'איז אונזער ברודער, ליכטיק און צעשטערנט,
אויפגעשטאַנען צו באַפרייען אונז אַצינד!

ס'טרייסלען אייזיק די שטאַמען, ס'טרעשטשעט און קנאַקט,
יעדע סאָסנע קלינגט־אויף, אַ שטאָלענע רינג — —
טויזנט־יאָריק־יאָך פון געקרימטן נאַקן —
אַ טרוקענע צווייג פאַלט אַראָפּ אַזוי גרינג!

ברידער סלאַוון, געהייליקט איז אונזער בונד,
אין אַזויפיל קנעכטשאַפט און שקלאַפיש געפענט —
ווי הילכיק ס'קלינגען דאָס די סאָסנע שטאַמען,
מיט דעם קייטן־געשפרינג פון באַפרייטע הענט —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

א פלינקער הירש, א גלוסטיקער צעגלאנצטער,
אויף הארן געוואלטיקן טראגט ער די זון — —
ס'איז אונזער ברודער, ליכטיק און צעשטערנט,
זוניק צעשטראלטער נאך געווארן דערפון.

.2

דאס סלאוון-ליד פון לאבן-ברויט

ברידער סלאוון, געהייליקט אין אונזער בונד
פון אזויפיל וואונדער, אז ס'גרוילט אזש די הויט;
פון אונזער בלוט און שוויס פעט איז אונזער ערד,
אויפצוגיין שוין מיט יעדנס שטיקעלע ברויט.

ווי האבן מיר דאס מיט הוילע קני פאר גאט
געקנאטן אונזער ערד טאג אויס און טאג איין,
מיט זויערקייט פון לעבן זי געזייערט,
און זי געזאלצן מיט טרערן פון געוויין;

איז אונזער ברודער ליכטיק און צעשטערנט
אויפגעשטאנען צו באפרייען אונז פון נויט,
כאטש די גאנצע ערד אין די הענט צו נעמען,
אים זי אנטקייגנטראגן א לאבן ברויט —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

דעם שערף מיר מוזן נאר אויסשמידן קענען,
פון קייט געפאלן פון פארמענצעטע הענט,
אז שניידן זיי זאלן אזויפיל מיט פרייד,
וויפיל מיט געוויין פאראקערן געקענט.

.3

דאס תפילה-ליד פון אויסגעלייזטע

אז מיט אונזערע לייבהאפטיקע אויגן
מיר האבן געמוזט דעם „פארמענצעטן" זען — —
און נישט אויף האלצערנע קרייצן אויף וועגן —
גאנצע שטעטלעך אויף תליות ס'איז געווען!

א, אז נישט בלויז אליין פאר אונזערע זינד,
אז פאר דער דערלייזונג פון מענטש ס'איז געשען!
ברידער סלאוון, געהייליקט אין אונזער בונד
פון תמיד אן ס'איז דער ייד מיט אונז געוועזן.

זע, אויפגעשטאנען צו באפרייען ער איז,
צו דערלייזן אונז אצינד פון נויט און יאך — —
יא, אונזער ברודער, ליכטיק און צעשטערנט,
און מיט אים אין בונד ס'איז דער ייד ווידער דאך —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

ברידער סלאוון, געהייליקטע אין אונזער זיג,
דורך אזויפיל ליידן און אזויפל פיין — —
און ווייל בלוטיק אין בונד מיט אונז ס'איז דער ייד,
ווערט גאנצע וועלט דערלייזט — נישט נאר מיר אליין.

דאס אבראזן-ליד פון סאנקט קריסטאפער

יידישע פנימער ליכטיק צעשטערנט,
שטיל-פארשוויגן אין פארטיפטן געבעט,
סאנקט קריסטאפער פון זיי אראפגעמאלן,
דעם קינדער־באשיצער פון פארוויסטע שטעט.

שטייט ער אצינד אין פענסטערס ארויסגעשטעלט,
א באלויכטענער פון הייליק-לעמפל-שיין:
פון אונזערע באשירעמט געבליבענע
די באשיצערס מקבל־פנים צו זיין!

וואונדערלעכע העלדן מ'וועט אראפמאלן
פון אהיימקערנדיקע זייערע זין — — —
דורך די נקמה־נעמער פאר מאידאנעק,
פאר טרעמבלינקא, פאר אשווענטשים, פאר לובלין,

זיינען דאך אפגעראטעוועט געווארן
אונזערע געשענדעטע פארוויסטע שטעט —
— — — — — — — — — — — — — — — — —
יא, אין זכות פון זייערע געהייליקטע,
איז עס דאך דאס וואונדער אצינד וואס געשעט.

די לאנדאנער קאַליציע (אַ מענה־לשון אַזאַ)

נאָך וואָס ברויכן מיר דען קיין פוילן צו פאָרן ?
קען מען דען נישט דאָ אונזערע נעצן שפּינען ?
וואָס מיר רויטע אַרמיי, וואָס מיר פּאַרטיזאַנער —
מיט פּאָליטיק ווערן מלחמות געווינען !

איין צי ביי דער וואָנס — און — „אַד מאַרזשע דאָ מאַרזשאַ“ !
און האַלערטשיקעס אויף פערד קומען געריטן !
„עוד לא אבדה תקותינו“ ניע זגינעלאַ,
און יידישע בערד ווי היי ווערן געשניטן.

ווי גייט דאָס אויף דאָס האַרץ פון האָנאָר און ערע,
יענע צייטן בלויז אַז מען טוט זיך דערמאָנען :
די הענט טיף אין די טאַשן, דאָס בייכל־נאַ־שפּיץ,
און פון לוואָוו ביז ווילנא אַזוי־זיך צושפּאַנען.

און קאָוונע און קיעוו — פּוילישע שטעט סאַמע !
מיט לאָוואַלן בלויז מ׳ברויכט זיך איבערצושמועסן !
אָ, יענע צייטן אַז מ׳טוט זיך דערמאָנען,
ווי באָב נעמען טרערן פון די אויגן גיסן.

און אַז מ׳רעדט פון באָב דערמאָנט זיך דער באָבאָווער — —
אָ, ווי האָט מען דאָס נחת פון אים געקליבן,
איז ער איצט נעבעך אין „זשיד־דאָ־פּאַלעסטינאַ“
און ווי מיר דאָ — ער דאָרט אין גלות פאַרטריבן.

אפשר אַ קוויטל מיט אַ פדיון אים שיקן,
אַז ער, „נאָש צאַדיק“ זאָל אַ וואונדער באַווייזן,
וואָרים טאַקע ווען נישט גראַבסקע, זיין עגלה,
וואָלט ער דען געהאַט אויף וואָס אַהין צורייזן . . .

אַזאַ ראַבין ! בעגלה בזמן קרוב
אין ק״ק באָבעוו מיט אים זיך צו טרעפן ווידער,
כאָטש נעם אַ מעסער און רייס מיט אַ שטיק געמבע,
און דאָס קוקט אַ האָן אין בני אדם, אין סידור . . .

אָבער נאָך וואָס איצט יאַקאַזש נאָך פוילן קומען,
איז דען דאָרטן דאָ יידישע בערד צו שניידן ?
און דאָס „מה יפיתל“, ס׳אויטשיזנע געטרייע,
טאַנצט׳ס נישט שוואַרצבערדל דאָ בעסער פון זיין זיידן ?

אַזויפיל גאָלד וויפיל יידישע פיש ס׳איז הי —
אַזש אויף די וואָנסעס דער גליוואָער ווערט געראָנען !
האָבן מיר נישט אַ מרגליותל, אַ טייערס,
טאַקע דאָ אין אַ געפילטן פיש געפונען ? . . .

אַך, קראַקאָוויע, קראַקאָוויע, מיאַסטעשקאַ נאַשע,
די זשידעס אפילו זיינען אַנדערש דאָרטן !
דעם טעם פון אַ זייעריקן ווערסט דערשפּירן,
אין די שבתדיקע פיש, כלערליי סאָרטן — —

יאַק באַגאַ קאָכאַם, אַזאַ ייד אַז דו ברויכסט אים,
איז ער אַ שטיק בעטעמטער פיש אויף אַ טעלער,
ער סלוגעט און דינט און דרייט זיך ווי אַ שלאַיען,
אַ גאָלדן רענדל מאַכט ער דיר פון אַ העלער.

אָ, יענע פלייצעלעך מיט גאָלד אָפּצעווען —
משתחוים־כורעימדיק צו קושן די שטיוול !
נו, האָט עס דאָך דער שמול ציגעלבאום נישט געקענט,
האָט ער עס געמוזט טון מיט זיין לעצטן בריוול . . .

דער שמול, דער שמול, אַ זשידאָווסקע קעפּל געהאַט,
פאַר זיין טויט אונז אַזאַ בריוועלע צו שרייבן —
ער האָט געמיינט, אַז דורך אונז — לאָזט זיך גאָר אויסעט,
אַז דורך אים וועלן אויך מיר אומשטערבלעך בלייבן.

אַזאַ יידן מ׳מוז אים נאָר אונטערפּייערן,
און די געטאָ — אַן אויטאָדאַפע אין פלאַמען !
אָבער ווער האָט עס דען געקענט אויסרעכענען,
אַז מיט זיי אונטערגיין מיר וועלן צוזאַמען . . .

וואָס מיר רויטע אַרמיי, וואָס מיר פּאַרטיזאַנער,
אַז מען האָט פיר מלכים האָט מען געווינען !
אַזאַ יאָר אויף אונז, וואָסער שטעטל לאָנדאָן איז,
דעם פּאָלסקי האָנער דאָ־הי ווייטער צו שפּינען . . .

יאָ, זאָל מען קודם די נאַלעווקעס אויפשטעלן,
וועלן מיר שוין אָנפאָרן אויף גראַבסקי וואָגן ;
זאָלן נאָר יידעלעך צוערשט עפּעס אויפטון,
וועלן מיר שוין קומען ס׳בלוט זייערס צו זויגן.

אליהו פאלושאק

היינריך היינע איבער פוילן און פוילישע יידן

נישט צו אַ פעסטן דעמב, נישט צו אַ ברייטע לינדע,
נישט צו קיין ווייַנענדיקע ווערבע ביי טייכן,
צו אַן עפּל־בוים, צו אַ געבוקטן איינגעקאָרטשעטן,
קען מען דעם ייד אויף דער פוילישער ערד פאַרגלייכן.

יאָ, טיף איינגעהויקערט, איינגעקאָרטשעטט,
מיט צוקרומטע צווייגן צו דער ערד געבויגן,
אָבער מיט וואָס פאַר אַ וואָרצלען צעוואָרצלטע
אין די טיפסטע טיפעניש איינגעזויגן ! . . .

(פון א. נ. שטענצלס בוך איבער פוילן „עפּל”).

ווי אַ לאַטייניש׳ע S שלענגעלט זיך די מעכטיקע ווייסל פון קראָקע ביז דאַנציג און בילדעט אַ באַריערע פאַר יעדן וואָס וויל זיך אַרייַנכאַפּן פון מערב קיין מזרח, אָדער פונם מזרח קיין מערב.

אָבער וואָס איז אפילו אַזאַ נאַטירלעכע באַריערע און קינסטלעכע באַפעסטיגונגען קעגן אַזאַ מעכטיקן קעגנער ווי רוסלאַנד; מיט אַרמייען, וועמענס באַיאָנעטן, מאַשינגעווערן און טאַנקן שניידן אַדורך דעם שונאס מחנות, ווי אַ הייס מעסער שניידט פוטער ? און וועמענס קאַמף־פּאַראָלן זיינען : נקמה, נצחון, באַפרייאונג . . .

אונז פוילישע יידן האָבן די דאָזיקע נצחונות פון די לעצטע פאַר טעג דערמאָנט, ווי פאַרבינדן מיר זיינען אָט מיט דער פוילישער ערד, מיט די שטעט און שטעטלעך, דערפער און ווייטע פאַרשנייטע פעלדער, וועלדער און לאַנקעס, וואָס פירן אַריין אינם שונאס לאַגער און אינם שונאס לאַנד.

און די שמחה און דער יובעל אונזערער איז נישט אומטיילבאַר : איין אויג לאַכט פאַר פרייד און דאָס אַנדערע וויינט פאַר טרויער. איז עס דען אויסצודענקען, אַז וואַרשע די אַמאָל גרעסטע, פאַרבנרייכסטע און שעפערישסטע יידישע קהלה פונם פוילישן און אייראָפּעאישן יידנטום עקזיסטירט נישט מער? אַז אין אָטאָ אַלע די שטעט און שטעטלעך, וועלכע זיינען איצטער מיט אַזאַ כוח און אימפּעט געוואָרן באַפרייט, זיינען נישטאָ מער קיין יידישע קהלות, וועלכע וועלן מיט אַ פריידיקן האַרצן גיין מקבל פנים זיין די באַפרייער, און זיי בענטשן און דאַנקען פאַר זייערע מעשים און קרבנות ?

און ווייל עס ווילט זיך נישט פאַרשטיין און באַגרייפן, און ווייל עס איז אַזוי שווער אַנדערע אונזערע געפילן באַגרייפליך צו מאַכן, טראָגן מיר אונזער טרויער טיף ביי זיך. „טיף איינגעהויקערט, איינגעקאָרטשעט, מיט צוקרימטע צווייגן צו דער ערד געבויגן, אָבער מיט וואָס פאַר אַ וואָרצלען צעוואָרצלטע אין די טיפסטע טיפענישן איינגעזויגן”, איז דער פוילישער ייד געווען פאַרקניפּט און פאַרבונדן מיט דער פוילישער ערד. און דאָס, וואָס ס׳איז דעם ניי־

פוילישן אַנטיסעמיטיזם נישט געלונגען : דעם פויער, דעם פאַראָרימטן שלאַכטשיץ און דעם ניי־אויפגעקומענעם פוילישן שטאַטישן אינטעליגענט — צו פאַרניכטן און אויסצוראָטן די יידן פון פוילן אַלס קבוץ, דאָס איז געלונגען דעם היטלעריסטיש־הימלעריסטישן דייטשלאַנד. אָט דאָס טאָרן מיר נישט פאַרגעסן ! נישט מוחל זיין און נישט פאַרגעסן.

באַרופענע אוד נישט באַרופענע האָבן אין די לעצטע 150 יאָר געשריבן איבער פוילן און פוילישע יידן : פאָרשער, היסטאָריקער, רייזענדע און דיכטער; אונזערע אייגענע דיכטער און עפּיקער האָבן אַרויסגעזונגען פון זיך די נשמה פונם פוילישן ייד. שוין דער גרויסער, יידיש־דייטשער ליריקער היינריך היינע, האָט אין אַ קליינער רייזע־באַשרייבונג „איבער פוילן” געשריבן אַ קורצן באַמערקונגסווערטן אָפּשניט איבער די פוילישע יידן פון דעמאָלט. דאָס איז געווען אינם יאָר 1822.

נאָך זיין גאַסטראָלע ביים רייכן האַמבורגער פעטער, וואו ער האָט אַרויסגעוויזן זיינע גרויסע נישט־פעאיקייטן אין קאָמערציעלע ענינים, איז היינריך היינע געוואָרן געשיקט (נאַטירלעך אויפן חשבון פונם זעלבן רייכן פעטער) אויף די באָננער אוניווערסיטעט, וואו ער האָט שטודירט יוריספּרודענץ. ער האָט דאָרט געהאַט אָנהענגער און פריינט, וואָס האָבן געגלויבט, אַז ער וועט אַמאָל זיין אַ גרויסער יוריסט און אַ גרויסער דיכטער. פילט מען דאָך שוין פון דער קליינער אָפּהאַנדלונג „איבער פוילן” אַרויס אַ רייף טאַלענט, דעם טיפן איינבליק אין לעבן און מצב פון אַ פרעמדער אומגעבונג, באַפּוצט און גאַרנירט מיט דער לייכטער סאַטירע, וואָס דאַרף נישט פעלן ביי אים, אנן אַן וועלכער היינע וואָלט נישט געווען היינע.

אַלס יינגער „שטודיאָזוס” האָט ער געמאַכט די נסיעה צום אַזוי גערופענעם העצאָגטום פויזן, יענעם טייל מערב־פוילן, וואָס דאָס דעמאָלטיקע פּרייסן האָט באַקומען נאָך די לעצטע אויפטיילונגען פון פוילן. אָטאָ די דאָזיקע פּרייסישע פּראָווינץ, וועלכע איז אינם אָנהייב פון אונזער יאָרהונדערט געוואָרן באַצייכענט אַלס די ספּיזשאַרנע פון צווייטן דייטשן קייזעררייך, האָט צו היינעס צייט נאָך געטראָגן דעם שטעמפּל פון מיטעלאַלטער. דער שלאַכטשיץ איז געווען דער האַר און באַלעבאָס איבער גרויסע שטחים פון לאַנד און דערפער ; אויך האַר און באַלעבאָס איבער זיינע פויערים און זייערע פאַמיליעס.

שוין אינם אָנפאַנג פון דער אָפּהאַנדלונג דערציילט אונז היינע, אַז ער איז נישט געווען אינם רוסישן, ווי אויך נישט אינם עסטרייכישן טייל פון פוילן. דאָך זאָגט ער בפירוש : „מענטשן האָב איך קענענגעלערנט אַ סך — פון אַלע טיילן פון פוילן. אמת, מייסטענס זיינען עס געווען פריצים פון די פאַרנעמסטע משפחות. האָט זיך מיין גוף באַוועגט נאָר אין די קרייזן פון דער העכערער געזעלשאַפט, האָט מיין גייסט אָבער געשוועבט אין די כאַטעס פון נידריקן פאָלק”.

און דאָס פֿאָלק איז דעמאָלט געווען אין ערשטער ליניע דער פּויער, וועלכער טראָגט דעמאָלט נאָך נאַציאָנאַלע מלבושים: אַ זשאַקעטל אַן אַרבעל און אויפֿן זשאַקעטל אַן אויבעררעק מיט העלע שנירלעך באַפּוצט. אויפֿן קאָפּ טראָגט ער אַ קליין רונדיק היטעלע, מיט אַ ווייסער באָרדע און פֿאַרענט גאַרנירט מיט קאָלירטע בענדער אָדער מיט פֿעדערן פֿון אַ פּאַווע. „אין דעם דאָזיקן קאָסטיום זעט מען וואַנדערן דעם פּוילישן פּויער יעדן זונטיק אין די שטאָט אַריין צו באַזאָרגן אַ דרייפֿאַכיק געשעפֿט: ערשטענס, זיך צו לאָזן ראַזירן; צווייטנס, צו הערן די מעסע (קאַטוילישער גאָטעס־דינסט) און דריטנס, זיך אָנצושיכורן". ביים אָפּשליסן פֿונעם דריטן „געשעפֿט" זעען מיר אים שפּעטער ליגן ערגעץ־וואו אין אַ רינשטאָק און גוטע פֿריינט, וועלכע זיינען נאָך נישט גאַנץ באַרוישט, באַטראַכטן אים אַביסל מיט רחמנות, אַז דער מענטש דאָ אויף דער זינדיקער ערד קאָן אַזוי ווייניק פֿאַרטראָגן. און היינע זאָגט סאַרקאַסטיש: „וואָס איז דער מענטש, ווען דריי קענדלעך בראָנפֿן קענען אים אַזוי אָוועקלייגן!"

דאָס איז זונטיק. אינם וואָכעדיקן לעבן איז דער פּויער גאַנץ אונטערטעניק דעם שלאַכטשיץ. באַקומט ער אַ באַפֿעל, בייגט ער זיין קאָפּ אַראָפּ כמעט ביז צו דער ערד און זאָגט: „איך קיש די פֿיס!" און היינע זאָגט דאָ: „ווען מען זעט דאָס, מוז איך נישט ווילענדיק דענקען: „און גאָט האָט באַשאַפֿן דעם מענטש נאָך דעם צלם אלקים!" און עס כאַפּט אים אָן אַן אומענדלעכער ווייטאָק, ווען ער זעט, ווי אַ מענטש דערנידריקט זיך אַזוי פֿאַר אַ צווייטן מענטש.

ווי מען זעט האָט דער פּוילישער פּויער נאָך געלעבט אין לייב־אייגנשאַפֿט, ד.ה. ער און זיין פֿאַמיליע האָבן געלעבט און געאַרבעט פֿאַרן פּריץ. איז עס דעם פּריץ געגאַנגען גוט, איז דאָס לעבן פֿון פּויער נאָך געווען דערטרעגלעך. און היינע באַריכטעט, אַז מאַנכע פּריצים ווילן טראַכטן, אַז דער פּויער זאָל זיין פֿריי. „דער גרעסטער מענטש, וואָס פּוילן האָט אַרויסגעבראַכט און וועמענס אָנדענקען לעבט אין אַלעמענס הערצער: טאַדעאוש קאָשטשושקאָ, איז געווען אַ ליידנשאַפֿטלעכער שטרעבער פֿאַר די עמאַנציפּאַציע פֿון די פּויערן".

איצטער קומען מיר צו די ייִדן אין פּוילן, אָדער בעסער געזאָגט צו די ייִדן פֿונעם גרויס־הערצאָגטום פּויזן. דאָ זאָגט היינע ווערטליך: „צווישן דעם פּויער און דעם פּריץ אין פּוילן שטייען די ייִדן. זיי בעטראָגן כמעט מער ווי אַ פֿערטל פֿון דער באַפֿעלקערונג, זיי באַטרייבן אַלע מלאכות — דעריבער קען מען זיי רופֿן דעם ד ר י ט ן ש ט אַ נ ד פֿון פּוילן", צו באַצייכנען, אַז די צאָל פֿון ייִדן באַטרעפֿט כמעט מער ווי אַ פֿערטל פֿון דער גאַנצער באַפֿעלקערונג קלינגט אַביסל ווי אַ גוזמא. און ווייל דער דיכטער גיט נישט אָן אַ נאָמינאַלע צאָל, איז אָנצונעמען, אַז ער מיינט דערמיט נאָר די פּראָפּאָרציע צו דער שטאָטישער באַפֿעלקערונג. פֿונעם היסטאָריקער היינריך גרעטץ, וועלכער

איז געווען אַ תושב פֿון דער דאָ געשילדערטער מדינה, ווייסן מיר, אַז למשל די שטאָט פּויזן האָט געהאַט אַן ערך 3000 ייִדישע נפֿשות קעגן סוף פֿונעם 16־טן יאָרהונדערט.

היינע טיילט אונז מיט און וויל זיינע לעזער איבערציינגן, אַז די ייִדן אין פּוילן זיינען לויט צאָל און שטעלונג פֿון פֿיל גרעסערער מלוכה־ווירטשאַפֿטלעכער וויכטיקייט ווי די ייִדן אין דייטשלאַנד. און ער באַמערקט: סאַרקאַסטיש, אַז ווער עס וויל עפּעס ממשותדיקעס איבער זיי, די פּוילישע ייִדן, שרייבן, ברויך אַביסל מער קענטנישן ווי אַ „נאָרדישער" סענטימענטאַלער ראָמאַן־שרייבער אָנגעפּאַקט מיט ביבליאָטעק־חכמה.

איך ציטיר ווייטער דעם דיכטער: „מען זאָגט, אַז אינם גרויס־הערצאָגטום האָבן זיי, ווי נאָך איצטער אין אַנדערע טיילן פֿון פּוילן, אויסגעאיבט אַלע מלאכות אָן אויסנאַם; איצטער זעט מען שוין פֿיל קריסטלעכע בעל־מלאכות פֿון דייטשלאַנד איינוואַנדערן. אויך די פּוילישע פּויערן באַקומען חשק צו מלאכה און האַנדעל".—הייסט עס, אַז שוין דעמאָלט האָט זיך אָנגעהויבן דער פּראָצעס פֿון אַרויסשטופּן דעם ייִד פֿון פּאָזיציעס, וועלכע ער האָט נאַטירלעך באַהערשט הונדערטער יאָרן.

ווייטער לעזן מיר, אַז ייִדן, וואָס שמד'ן זיך נישט ווערן נישט צוגעלאָזן צו אַ מלוכהשען אַמט אינם הערצאָגטום. „אין רוסיש־פּוילן לאָזט מען אויך ייִדן צו צו אַלע מלוכה־עמטער, ווייל מען האַלט עס דאָרט פֿאַר נוצלעך".

איצטער ווענדט זיך דער דיכטער, וועלכער איז אויף אַ שטודיענרייזע, מיט אַ בקשה צו זיין רעגירונג אין בערלין אַז זי זאָל אָננעמען צוועקמעסיגע מיטעל צו פֿאַרשפּרייטן אַגריקולטור ביי ייִדן אין די פּוילישע פּראָווינצן, און ער האַלט אַז אין רוסיש־פּוילן זיינען דאָ פֿיל ייִדישע פּויערים. ער מיינט, אַז דער פּוילישער ייִד בכלל האָט נישט ליב געהאַט דאָס אַקעראייזן, ווייל ער האָט געזען, אין וואָסער טרויעריקן מצב דער פּוילישער פּויער האָט געלעבט. „ווען דער פּויערן־שטאַנד וועט זיך דערהייבן פֿון זיין נידריקן מצב, וועלן אויך די ייִדן זיך נעמען צום אַקעראייזן". כמעט אַלע שענקן און קרעטשמעס זיינען אין ייִדישע הענט, און דאָס מיינט היינע, איז שעדלעך: דער גרויסער איבערפֿלוס אין בראָנפֿן פֿאַרפֿירט די פּויערים צו שכרות.

איצטער קומען מיר צו אַן אַנדערן טיפּ: „יעדער פּריץ האָט זיך אַ ייִד, זיין ייִד, אין דאָרף אָדער אין שטאָט, וועלכן מען רופֿט ד ע ר פֿ אַ ק ט אָ ר. ער באַזאָרגט פֿאַר אים אַלע זיינע קאָמיסיעס, באַשטעלונגען, ער קויפֿט איין און פֿאַרקויפֿט פֿאַר אים, ברענגט אים אינפֿאָרמאַציעס א.אַז.וו. אַן אָריגינעלע איינריכטונג וואָס באַווייזט וואָסערע באַקוועמלעכקייט די פּוילישע שלאַכטשיצעס האָבן ליב".

איצטער וועלן מיר באַלד זען, אַז ביי בלויזע שבחים וועט עס נישט בלייבן. היינע האָט עפּעס געזען, וואָס געפֿעלט אים נישט ביי די ייִדן פֿון פּויזנער לאַנד און ער לאָזט זיי שפּירן זיין געשליפֿן צינגעל, אָדער בעסער

געזאָגט, זיין שאַרפע פעדער. דאָס אויסערלעכע אויסזעען פונם פוילישן ייד איז שרעקלעך. „עס שווידערט מיט נאָך היינט, ווען איך דערמאָן מיך אָן אַ פויליש דאָרף הינטער מעזעריץ, וואָס איז צום גרעסטן טייל באַזעצט פון יידן". שרייבט ער: זיינע אויערן זיינען געוואָרן געפּייניקט און צוריסן פונם „פויליש־יידישן זשאַרגאָן" (ווערטליך: פּאָלנישער יודען־זשאַרגאָן). „זייער שפּראַך איז אַ מין דייטש, פאַרוועבט מיט העברעאיש און פאַסאָנירט מיט פויליש". אָבער אַזוי באַלד ווי ער זעט זיך צו צום לעבן און מצב פון די יידישע איינוואוינער פון אָט דעם דערמאָנטן דאָרף, פאַרשווינדט דער עקעל און עס כאַפּט אים אָן דער רחמנות.

איבער די אַלגעמיינע יידישע באַפעלקערונג פון פּוילן דערציילט אונז היינע דאָס וואָס יעדער אויבערפלעכליכער קענער פון יידישער געשיכטע ווייסט, אַז „זיי זיינען אין גאָר פריערע צייטן וועגן רעליגיאָנס־פאַרפאָלגונגען אויסגעוואַנדערט פון דייטשלאַנד נאָך פּוילן. די פּאָליאַקן האָבן זיך אין אַזעלכע פאַלן אייביק אויסגעצייכנט דורך טאָלעראַנץ". ווייטער: „די יידן האָבן אַריינגעבראַכט האַנדעל און פלייס נאָך פּוילן און זיינען געוואָרן אויסגעצייכנט מיט גרויסע פּריווילעגיעס פון קאַזשימיערזש דעם גרויסן. עס זעט אויס, אַז זיי זיינען דעם פּריצישן שטאַנד נענטער געשטאַנען ווי דעם פּויער".

היינע מיינט, און מיר ווייסן, אַז עס איז אמת, אַז אין די פריערדיקע יאָרן זיינען די יידן אין זייער קולטור און גייסטעס־בילדונג געשטאַנען העכער פאַרן איידלמאַן, וואָס איז געווען נאָר אַ בקי אין כלי זיין. יידן האָבן געלערנט אין זייערע אייגענע ספרים, ביכער און פּאָליאַנטן, און זיינען געווען גרייט מקריב צו זיין פאָטערלאַנד און אַלע באַקוועמלעכקייטן פון לעבן פאַר זייער אמונה. ווערטלעך זאָגט ער: „עס זעט אָבער אויס, אַז זיי זיינען מיט דער אייראָפּעאישער קולטור נישט מיטגעגאַנגען, און זייער גייסטיקע וועלט איז אַריין אין אַ בלאָטע פון אַן אַבערגלויבן, וועלכע אַ כיטרע סכאָלאַסטיק האָט אַריינגעקוועטשט אין טויזנטערליי וואונדערלעכע פאָרמען". טראָצדעם, זאָגט היינע, כאָטש ער טראָגט אַ שטריימעלע אויפן קאָפּ און טראָגט די „באַרבאַרישע אידייען" היינטער דעם שטריימעלע, שעצט ער דעם פּוילישן ייד העכער, ווי מאַנכן דייטשן ייד און היינע האָט מסתמא געוואוסט, פאַרוואָס ער האָט אַזוי געזאָגט.

„אין דער שטאַרקער אָפּגעשלאָסנקייט איז דער כאַראַקטער פונם פוילישן ייד געוואָרן אַ גאַנצקייט. ביים איינאָטעמען פון טאָלעראַנטע לופט האָט זיין כאַראַקטער באַקומען דעם שטעמפּל פון פרייהייט". דער פּוילישער ייד איז נישט געווען אַריינגעקוועטשט צווישן מויערן, ווי די יידן פון די ענגע געסלעך פון פראַנקפורטער געטאָ. און מיר לאָזן פאָלגן דעם לעצטן ציטאַט פון היינע איבער דער שטעלונג פון די יידן אין פּוילן: „דער פּוילישער ייד מיט זיין שמוציקן פּעלץ, מיט זיין באַפעלקערטער באָרד, מיט זיין גערוך פון קנאָבל און זיין געמוישעל (דאָס הייסט זיין יידיש־רעדן), איז מיר פיל ליבער, ווי מאַנכער אין זיין גאַנצער מלוכה־פּאַפּירענער הערליכקייט". . .

ס'איז אינטערעסאַנט, אַז היינע דערמאָנט אונז, אַז דער פּוילישער ייד האָט טעכניש קיינמאָל ניט געלעבט אין אַן אָפּגעשלאָסענעם געטאָ, ווי די יידן אין די מערב־אייראָפּעאישע לענדער. ווען יידן האָבן געלעבט אין היינעס צייט און שפּעטער אין באַשטימטע קוואַרטאַלן, איז דאָס געווען נישט אַ מוז אָדער אַ צוואַנג מצד דער פּוילישער באַפעלקערונג, נאָר דער נאַטירלעכער אויסדרוק פון יידישער אחדות אין יידישן געמיינשאַפטס־געפיל. דער ייד אין פּוילן האָט נישט נאָר איינגעאָטעמט (געמיינט איז די פריערדיקע עפּאָכע) דעם געזונטן ריח פון דער פּוילישער ערד און פּוילישער לופט; — דורך זיין אָפּגעשלאָסנקייט פון מערב־אייראָפּעאישן לעבענס־סטאַנדאַרד, „איז זיין כאַראַקטער געוואָרן אַ גאַנצקייט".

מיר האָבן געזעען, ווי היינע גיט אונז אַן אינטערעסאַנט בילד וועגן אַ טייל פון פּוילן און זיינע יידישע באַוואוינער. מיר האָבן די יידן קענענגעלערנט אַלס יחידים און אַלס סאָציאַל־עקאָנאָמישן פאַקטאָר. וואָס היינע האָט אונז נישט געשילדערט, איז דער מערב־פּוילישער יידישער ישוב אַלס קבוץ און קהלה. דאָס האָט היינע אונז אויך נישט געקאָנט ברענגען. זיין נסיעה איז געוועזן אַן אימפּראָוויזירטע שטודיענרייזע פון אַ יינגן מענטש, וועמענס אַמביציענרייכע מוטער האָט געהאָפט, אַז ער וועט אַמאָל ווערן אַ גרויסער מלוכה־בעאַמטער. די פּוילישע פּראָווינץ פּויזן, דעמאָלט אונטער פּרייסישער הערשאַפט, האָט צוגעצויגן פיל קאַריעריסטן. האָט דאָך היינעס אַ לערער געזאָגט, אַז ער וועט אַמאָל זיין אַ גרויסער דיכטער און אַ גרויסער יוריסט. די קאַריערע אַלס יוריסט האָט ער איבערגעלאָזט פאַר אַנדערע. ער איז געוואָרן דער גרויסער דייטשער ליריקער. די נאַציס האָבן סימבאָליש פאַרברענט אַלע זיינע ווערק, וואָס איז ער דערמיט געוואָרן איינער פון אונזערע גרעסטע יידישע ליריקער, וואָס האָט בינו לבינו אויך געשריבן איבער פּוילן און איבער אונזע פּוילישע יידן.

יוסף הלל לעווי

אויף צום שטורעם קיין בערלין!

איבער סטעפּעס ווינטפאַרווייטע,
איבער טייכן שטאָל פאַראייזט,
איבער פלוינען טיף פאַרשנייטע,
ציט די רויטע מחנה דרייסט.

דורך די שטורעמדיקסטע ווינטן,
דורך דעם שניי און דורך דער קעלט,
דורך די שוואַרצסטע לאַבירינטן,
מיט דעם פאַקל פון דער וועלט . . .

אויפגעטרייסלט פון געפילן,
יעדער גאַרט נאָך אירע טריט,—
פילט אין האַרץ וואולקאַנען שפּילן,
פויקן אויף איר פרייהייטס־ליד,—

וואָס די ברכה פאַר נאַציאָנען
שטאַלץ מיט יעדן קלאַנג פאַרשפּרייט,
און דאָס לעבן פאַר מיליאָנען
מיט איר פאָרווערטס טריט פאַרזייט . . .

ראַשער, פלינקער, גיכער, ווייטער,
קומט געריטן ווי דער ווינט, —
ברויזנדיקע, רויטע רייטער,
מיט דער פרייהייט וואָס באַגינט.

ס׳קראַכן ביקסן און גראַנאַטן,
ווילד אַנטלויפט די „ברוינע שפּין" . . .
אויף מיט באָמבערס, טאַנקס, האַרמאַטן,
אויף צום שטורעם קיין בערלין !

פון יידישן פאלקס־מויל

וויטצן, גלייכווערטלעך און מעשהלעך

געהערט, געקליבן און באַרבעט דורך שלמה גאלדענבערג

ב.

1. וואס איז א וויטץ ?

„וואָס איז אַזוינס אַ וויטץ ?" — פרעגט אַ ייד, און ענטפערט : „אַ וויטץ איז אַזאַ זאַך, אַז מען דערציילט עס אַ יידן זאָגט ער : איך האָב דאָס שוין געהערט,—און אַז מען דערציילט עס אַ גוי — פאַרשטייט ער עס נישט . . . "
(דר. ש. לעווין).

2. א יידישע גויע

אברהם אידעלסאָן, רעדאַקטאָר פון „ראַזסוועט" האָט זיך אַמאָל אין אַ פרייטיק אָוונט * באַקלאָגט פאַר אחד־העם׳ן, אַז זיין פרוי, אַ געבוירענע אין מאָסקווע איז אַ יידישע גויע, וואָס האָט אַ קנאַפּן באַגריף פון אַלץ וואָס איז יידישעס. אחד־העם האָט אַ ווײַלע אַ טראַכט געטון און נאָכדעם אַ זאָג געטון : „איר האָט זיך נישט וואָס צו באַקלאָגן, פאַרקערט ! . . . פאַר „ג ו י י ם" זיינען יידן אַ פאָלק ; ארץ ישראל איז אַ לאַנד און העברעאיש איז אַ שפּראַך . . .

* פרייטיק אָוונט איז ביי אחד־העם׳ן געווען דער געסט־אָוונט אין לאָנדאָן.

פאַר י י ד ן אָבער — זיינען אַלע ד ר י י אונטער אַ פראַגע־צייכן !" . . .

3. וואס איז דער חלוק ?

„וואָס איז דער חלוק צווישן אַ יידישן און אַ גויאישן סוחר ?" פרעגט אַ ייד און ענטפערט : „אַ גוי מאַכט פריער אַ בייגעל און נאָכדעם האָט ער במילא די לאָך ; אַ ייד אָבער האָט פריער די לאָך — און אַרום איר מאַכט ער שוין שפּעטער דעם בייגעל" . . . (ה. זלאָטאָפּאָלסקי).

4. יידישע שרייבער

ווען יהודה שטיינבערג האָט באַזוכט אָדעס האָט ער דעם ערשטן וויזיט געמאַכט צום „זיידן" (ר׳ מענדעלע מוכר־ספרים). ווען מען האָט שפּעטער געפרעגט דעם זיידן, וואָס איז זיין מיינונג וועגן גאַסט האָט ער געענטפערט מיט אַ שמייכל : „יידישע שרייבער איז בעסער אַז מען קען זיי נישט, אָדער אַז מען קען זיי פון וויטן . . . ער איז, נעבעך, טאַקע אַ מלמד !" . . .**

5. דער פוסטער „אוקאז"

ניקאָלאַי דער ערשטער, דער צורר היהודים, האָט נישט געקענט פאַרשטיין, פאַר וואָס דערוויסן זיך יידן פון יעדער גזרה וואָס ער גיט אַרויס געגן זיי, נאָך איידער דער „אוקאַז" (באַפעל) ווערט פון אים געחתמעט. עס האָט אים די זאַך שטאַרק פאַרדראָסן און געקרענקט . . .

ווילנדיק מאַכן צו דעם אַ סוף האָט ער פאַרופן אַן אסיפה פון אַלע זיינע שררות, צווישן זיי אויך אַ פאַר משומדים, כדי מיט זיי זיך אַן עצה האַלטן און געפינען אַ וועג ווי צו באַהאַלטן אַ סוד פון די יידן . . . מען האָט געקלערט און גערעדט, אָבער ניקאָלאַיען זיינען די אַלע עצות נישט געפעלן געוואָרן און ער איז געווען אין גרויס כעס. רופט זיך אָן אַ ייד אַ משומד, ימח שמו : „אויב דער קיסר וויל מיך אויסהערן האָב איך אַ עצה ווי די יידן אויספּרובירן און צום נאַר מאַכן . . . זאָל מען אַרויסשיקן אַ שטאַפעט מיט ספּעציעלע רייטער מיט אַ נייעם „אוקאַז" געגן יידן, אָבער אַנשטאָט אַ געשריבענע גזרה זאָל מען פאַרנייען דעם קאָזאַק אין היטעל אַ פּ ו ס ט ן פּאַפּיר און זאָל מען זען, וואָס די יידלעך וועלן דאַרויף זאָגן !" . . .

דער קיסר האָט אַ שמייכל געטון און האָט געזאָגט : „גוט, גיי טו עס !" און מען האָט אַזוי געטון . . . מען האָט געשפּאַנט דריי פערד לייבן אין אַ גרויסן שליטן, מען האָט אַריינגעזעצט דעם משומד מיט צוויי קאָזאַקן און מען האָט זיי געהייסן פאָרן אויף דעם גרויסן שליאַך נאָך וויטעבסק . . . געקומען איז די „טראָיקע" פאַרנאַכט אין אַ קליין יידיש שטעטל, פאַרפאָרן צום „פּריסטאַוו", מען האָט געקלאַפּט אין פּויק און מען האָט אויסגערופן אין אַלע גאַסן, אַז קהל זאָל קומען אויסהערן דעם אוקאַז פון קיסר, וואָס וועט געלייענט ווערן אויפן מאַרק־פּלאַץ מאָרגן 9 אַזייגער אין דער פרי . . .

** יהודה שטיינבערג איז געווען אַ מלמד אין אַ קליין שטעטל אין בעסאַרצביע. מענדעלע אַליין איז געווען דער מנהל פון אַ תלמוד־תורה.

דערווייל האָט זיך דער משומד איבערגעטון אין יידישע בגדים און האָט זיך אַריינגעכאַפּט אין בית המדרש הערן, וואָס זאָגן יידן מכוח דעם אוקאַז . . . ער האָט געטראָפן אַ מנין יידן זיצן נעבן דער וואַרימער „רובע“ און זיך פלפולן וועגן דעם נייעם אוקאַז . . . איינער זאָגט, אַז מען גייט שניידן די בערד, אַ צווייטער, אַז מען גייט אונטערהאַקן די בגדים, אַ דריטער, אַז מען וועט נעמען בני־יחידים פאַר סאָלדאַטן און אַזוי ווייטער. פּלוצלונג רופט זיך אָן אַ ייד אַ חקרן: „זאָרגט נישט יידן! . . . אויב מען האָט צייט לייענען דעם נייעם אוקאַז ערשט מאָרגן 9 פרי, איז אַ סימן אַז עס איז אין אים גאָרנישט ניטאָ . . . עס איז אַ פּוסטער „אוקאַז“! . . .

מיט גרויס בושה האָט זיך דער משומד אומגעקערט אַהיים און האָט מודיע געווען דעם קיסר, אַז די יידן האָבן דאָס מאָל אויך געטראָפן! . . .

(פון מיין מאַמען).

6. שפּריכווערטער

1) אַז מען שאַצט אַ יידן אין ת״ק (500), האָט ער האַלב פון ק״ן (150).
2) אַז די מויז איז זאַט—איז די מעל ביטער.
3) אַז מען צעטיילט אין דער יוגנט נעמט מען צענויף אויף דער עלטער***.
4) אַז מען שטאַרבט בעגראָבט מען.
5) אַז מען איז ברוגז אויפן חזן טאַנצט מען נישט קיין קדושה.
6) אַז מען זאָגט א׳ און ב׳ גייט מען שוין ביז ת.

*** אַ רמז אויף פרומע גבאיטעס, וואָס זיינען אין דער יוגנט געווען קנאַפּ פרום.

מיטטיילונגען איבער די קומענדיקע שבת-נאכמיטאגס

(אין גרענד־פּאַלעי, קאָמערשל רויד, א.1.—3 אַזייגער נאָכמיטאָג).

שבת, דעם 3־טן פעברואַר, וועט חזן ש. ראָטה האַלטן אַ פאָרטראַג: די ענטוויקלונג פון חזנות; י. ביטש וועט לייענען „אַ חזן מיט משוררים“ פון שלום אַש.

שבת, דעם 10־טן וועט חזן האַלטער זינגען זיינע קאָמפּאָזיציעס און בן־א. סאָכאַטשעווסקי וועט ריידן איבער חזן האַלטערס 51־יאָריק שאַפן.

שבת, דעם 17־טן, אַ סימפּאָזיום: די קולטור־טעטיקייט אין ענגלאַנד.

שבת, דעם 24־טן, דער טראַדיציאָנעלער פורים־פייערונג — פאַרלעזונג פון יידישן פאָלקלאָר און הומאָר.

א. נ. שטענצל

פערלאַג און דרוקעריי י. נאַראָדיצקי און זין, 129, קאַוועל סטריט, א.1.
פּרייז -/1.

מערץ, 1945—העפט 62. לאָנדאָן-ווייטשעפּל

יידיש-שאפן אין ענגלאנד

אונזער ביישטייער צום יידישן שאפן

(דריטער עסיי „יידיש שאַפן אין ענגלאַנד“)

.1

יעצט, ווען אונזערע חרוב געוואָרענע ישובים אינדערהיים וועלן פון זייערע פלאַמען אַרויס, צוריק אויפגעבויט ווערן, די צעשאָטענע רינגען פון אונזער גאָלדענער קייט צוריק צוזאַמענגעשמידט, און די שאַפונגען פון אונזערע נייע קיבוץ־גלותן וועלן בעל־כרחך מוזן מיט אַריינגעפלאָכטן ווערן, ליגט נאָך מער דער חוב אויף אונז צו פּראָווון די עכטקייט און דעם גראָד פון אונזער יידישן שאַפן דאָ; צו פּראָווון, אויב מיטן אַריינעמען אונזער רינג,—וואָס איז אויף יעדן פאַל נויטיק, בכדי דעם געוואַלטיס צוריק גאַנץ צו מאַכן! — וועט דער ווערט פון דער גאָלדענער קייט אונזערער נישט געמינערט ווערן, חלילה.

יאָ, עס וואָלט אַ סך לייכטער אָנגעקומען צו קוקן פון אויבן אַראָפּ און אָפּזאָגן אַ פּסוק: אַ זומפּ איז דאָס יידישע לעבן דאָ, און ווער ס׳שטעקט נאָר אַריין אַ פוס דערין ווערט ער פאַרזונקן. אפילו די ליכטיקייטן, וואָס דאַכט זיך אונז דאָ טיילמאָל אויס, זיינען נאָר אַזעלכע פאַרפיר־ליכטלעך בלויז, בכדי דעם וואַנדערער צו פערנאַרן . . . און אָפּזאָגנדיק פרום דעם שפּרוך, פאַרשפּרייטן דאָס נאָז־טיכל און אַריבערשווימען בשלום דעם אָצעאַן אַזש ביז ניו־יאָרק. איבער ירדן ביז העט־העט נאָך תל־אביב.

יאָ, עס וואָלט זער גרינג אָנגעקומען אַזאַ צוגאַנג! איז ראשית כל, קאָנען מיר זיך נישט פאַרגינען יעצט דאָס פאַרגעניגן צו קוקן פון אויבן אַראָפּ אויפן מינדסטן פון אונזערע ישובים, און צווייטנס וואָלט דער לייכט אָפּגעזאָגטער פּסוק אויך נישט געווען אינגאַנצן גאָלד,—נישט אַלץ וואָס לייכט איז גאָלד! — דאָס מין לייכטן געהער מסתמא אויך צו יענע פאַרפירערישע און זומפּיקע פאַרפיר־ליכטלעך . . . אמת, מיר קענען נישט און מיר ווילן אויך נישט צוגיין צום קיבוץ דאָ מיט דער סקאַלע מיט וועלכער מיר פלעגן מעסטן דעם קולטור־ניוואָ אין אונזערע איינגעפונדעוועטע ישובים. דאָרטן, אין אונזערע אַלטע היימען, האָבן מיר געהאַט דעם ברייט־צעצווייקטן בליענדיקן און לעבעדיקן בוים פון פאָלקלאָר, פון צענדליקער דורות אַ צעוואַקסנדיקער. דאָרט האָבן די ערשטע שאַפער פון אונזער מאָדערנער קולטור נאָר געברויכט בלויז אויסצוזויגן דעם האָניק פון דעם אַלץ כסדרדיקן פרוכפּערדיקן אויפבלי אונזערן—אַ, די זיס־